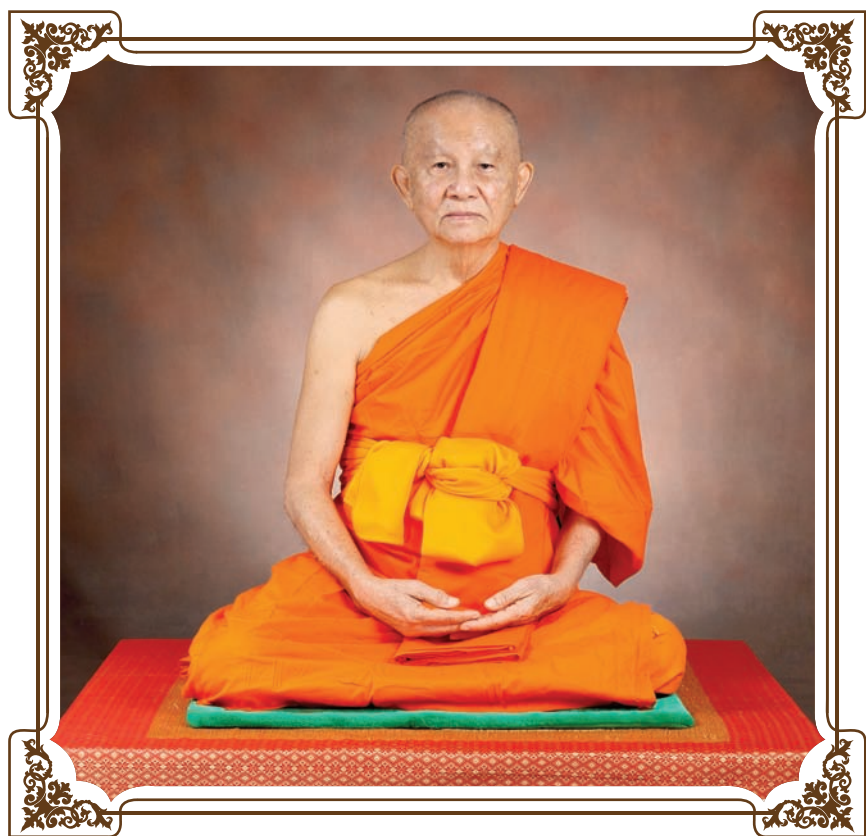

—❧❧—
ประสบการณ์การศึกษาสัมมาปฏิบัติ
ตามแนวสติปัฏฐาน ๔
ถึงธรรมกาย และพระนิพพานของพระพุทธเจ้า
—❧❧—

โดย พระเทพญาณมงคล (เสรีบชัย ชยบงกโธ-วาพัฒนาภิกขุ)

(น.ธ.เอก, ป.ธ.๖, รป.ม.เกียรตินิยม "ดี", มธ.)

คำนำ

หนังสือ ประสพการณ์การศึกษาสัมมาปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ถึงธรรมกายและพระนิพพานของพระพุทธรูปเจ้า เป็นหนังสือที่ข้าพเจ้าได้รวบรวมเรียบเรียง เขียนขึ้นจากการได้ศึกษาสัมมาปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และจากพระอุปฌาย์ ครูอาจารย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลวงพ่อดาวพาคน้ำ พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ผู้ปฏิบัติได้เข้าถึง-รู้-เห็น และเป็นพระธรรมกาย และพระนิพพานของพระพุทธรูปเจ้า ได้สั่งสอนถ่ายทอดวิชาธรรมกาย ให้ไว้กับพระเดชพระคุณพระราชพรหมเถร รองเจ้าอาวาส และอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ผู้ได้แนะนำสั่งสอนถ่ายทอดวิชาธรรมกายให้แก่ข้าพเจ้าและจึงได้แนะนำ สั่งสอนศิษยานุศิษย์สืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งทำให้ได้รับผลแห่งการศึกษาสัมมาปฏิบัติ และเกิดประสพการณ์พอสมควร ตั้งแต่สมัยที่ข้าพเจ้ายังเป็นฆราวาสผู้ครองเรือน และภายหลังได้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งส่งผลให้ข้าพเจ้ามีความมั่นใจอย่างแน่วแน่ ว่า การศึกษาสัมมาปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ถึงธรรมกายและพระนิพพานของพระพุทธรูปเจ้า นี้แหละ เป็นทางที่จะทำให้เราและสรรพสัตว์โลกถึงความพ้นทุกข์ และเกิดความสันติสุข ได้จริง และเกิดความศรัทธาอย่างแรงกล้าที่จะศึกษาสัมมาปฏิบัติตามแนวปฏิบัตินี้ และปรารถนาที่จะชี้แจง แนะนำ สั่งสอนแนวทางปฏิบัตินี้ให้แก่สาธุชนทั่วไป ผู้สนใจในการศึกษาสัมมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความสันติสุขแก่ตนเอง และแก่ผู้อื่น สืบต่อไป

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย จงดลบันดาลบันดาลประทานพรให้ทุกท่านจงเจริญรุ่งเรืองในธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้ประสบความสำเร็จรุ่งเรือง และสันติสุขในชีวิต และได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน ที่สิ้นสุขแห่งทุกข์ และเป็นบรมสุขอย่างถาวร ตลอดกาลนานเทอญ.

(พระเทพญาณมงคล)

เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดาวพาคธรรมกายาราม

เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดราชบุรี แห่งที่ ๑

อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

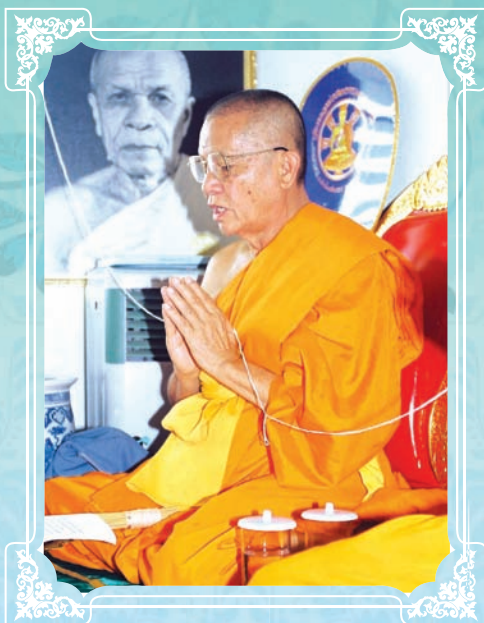
บทที่ ๑

ประสบการณ์ก่อนอุปสมบท
เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

ประสบการณ์ก่อนอุปสมบท เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

เกิด วันที่ ๖ มีนาคม ๒๔๗๒ ที่บ้านถนนหัก ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ (ใกล้ปราสาทภูเขพนมรู้ง) ในตระกูลราชการ-พ่อค้า-เกษตรกรรม เป็นครอบครัวผู้มีอันจะกิน พอสมควรคณูป “อ้าว” (ชื่อที่ชาวบ้านเรียก) คือ หลวงพิทักษ์วรคุณ อดีตเจ้าเมือง (อำเภอ) นางรองจังหวัดบุรีรัมย์ บิดาชื่อนายทองดี มารดาชื่อนางบุญนาค (ตیب) อาชีพทำนา-ค้าขาย มารดาเป็นลูกสาวชาวจีนกวางตุ้ง (จากมณฑลกวางตุ้ง ประเทศจีน) บิดาเป็นลูกชายคนเดียวของปู่

เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนบ้านถนนหัก จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จากโรงเรียนกฤษณวิทยา อำเภอนางรอง จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนบุรีรัมย์วิทยาลัย และจบเตรียมอุดมศึกษา (แผนกอักษรศาสตร์) จากโรงเรียน

ราชสีมาวิทยาลัย (สมัยที่โรงเรียนตั้งอยู่ใกล้ชุมทางรถไฟ “จิระ”) อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เป็น ๑ ในนักเรียนโรงเรียนราชสีมาวิทยาลัย ที่มีผลการสอบชั้นเตรียมอุดมศึกษาทั่วประเทศที่สอบไล่ได้คะแนนเยี่ยม ๕๐ คน และได้รับการติตรายชื่อ ที่ Board กระทรวงศึกษาธิการ เป็นเวลา ๑ ปีการศึกษาในยุคนั้น

จบการศึกษาชั้นปริญญาตรีสาขาพาณิชยศาสตร์การบัญชี (พณ.บ.) และประกาศนียบัตรการบัญชี (เทียบเท่าปริญญาตรี) จากคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มีท่านอาจารย์จรูญ วัฒนศิริ เป็นคณะบดี และมีศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ (อดีตประธานองคมนตรี) เป็นอธิการบดี

ในยุคแรกที่เข้าเรียน มีท่านอาจารย์สาขาวิชาพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ที่ต้องกราบขอบพระคุณหลายท่าน ได้แก่ ท่านศาสตราจารย์ ดร.คุณหญิงพยอม และ ดร.สุธี สิงห์เสน่ห์ ฯลฯ และมีเพื่อนร่วมรุ่น ได้แก่ ศาสตราจารย์ คุณหญิงนงเยาว์ ชัยเสรี (ต่อมาท่านได้ดำรงตำแหน่งคณบดี คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี อธิการบดี และนายกสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตามลำดับจนเกษียณอายุ) คุณศิริลักษณ์ รัตนกร (เคยดำรงตำแหน่งผู้จัดการตลาดหลักทรัพย์ฯ) กับเพื่อนรักข้าพเจ้า พล.ต.นิพนธ์ พลภัทรพิจารณ์ ซึ่งได้ถึงแก่กรรมเมื่อเพิ่งเกษียณอายุได้ ๑ ปี และคณะนักศึกษหาญผู้เรียนดี ฯลฯ ซึ่งต่อมาได้ยืนยันว่าเพื่อนร่วมรุ่น

ได้ถึงแก่กรรมไปที่ละคนๆ ตามกฎเกณฑ์ธรรมชาติ อนิจจัง ทุกขัง อนตตา ตามๆ กันไป ก็ต้องเตรียมทำใจ เมื่อถึงคิวเราบ้างไม่ช้าก็เร็ว

ซึ่งก็ต้องขอบคุณคุณครู-อาจารย์ และเพื่อนๆ ร่วมรุ่น ที่ยังพอไปเยี่ยมเยียนกันได้ ก็ได้มาเยี่ยมเยียนอาตมภาพทุกๆ ปี เสมอมา แม้ต่างซราภาพกันแล้ว และแม้ค่อยๆ เจียบหายกันไป ทีละคนสองคน

ขณะเรียนอยู่ชั้นปริญญาตรีนั้น ข้าพเจ้าเริ่มมีชีวิต “ครอบครัว” และได้รับราชการเป็นเสมียนพนักงานอยู่กองวิชาการ กรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กรมสรรพากร (เดิม) อยู่ปลายถนนราชดำเนินกลาง ใกล้ท้องสนามหลวง ในยุคนั้น มี พล.ท.มล.ขาบ กุญชร เป็นอธิบดี กรมประชาสัมพันธ์ คุณชู ณ ลำปาง เป็นรองอธิบดี คุณกำจัด กีพานิชย์ เป็นหัวหน้ากองวิชาการ (ต่อมาได้เป็นอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์) และมีคุณประดิษฐ์ ไทยานนทร์เป็นหัวหน้าแผนก อาศัยที่ผู้บังคับบัญชา ใจดีเห็นอกเห็นใจลูกน้อง ท่านจึงอนุญาตให้ไปเรียนที่คณะพาณิชย- ศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งตั้งอยู่ระหว่าง ขอบสนามหลวงกับแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเดินลัดข้ามคลองเล็กๆ ผ่านขอบสนามหลวงไปเรียนที่คณะฯ จนจบการศึกษาชั้นปริญญาตรี พาณิชยศาสตร์ (พณ.บ.) และประกาศนียบัตรการบัญชี (เทียบเท่าปริญญาตรี)

ในการที่ข้าพเจ้าได้เข้าทำงานเป็นเสมียนพนักงานอยู่
กรมประชาสัมพันธ์แม้เป็นระยะเวลาอันสั้น ก็ยังมีผลให้ข้าพเจ้าได้รับ
เมตตาจากผู้ใหญ่ในกรมประชาสัมพันธ์ ที่ได้เคยให้ความร่วมมือ
ช่วยเหลือในการเผยแพร่ธรรมอีกหลายท่าน เช่น ท่าน**รักษัศศักดิ์
วัฒนพานิช** ผู้ซึ่งต่อมาได้เป็นอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ แม้เมื่อ
ข้าพเจ้าได้ลาออกมาแล้วขณะเมื่อมาทำงานอยู่สำนักข่าวสาร
อเมริกัน ได้ดำเนินโครงการ “**ธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ
ภาษีเจริญ**” โดยมีพระเดชพระคุณพระธรรมธีรราชมหามุนี
(ปัจจุบัน คือ เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติ
หน้าที่สมเด็จพระสังฆราช) อธิบดีสงฆ์ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ
เป็นประธานพระเมธีวราภรณ์ (ปัจจุบันคือ “พระเดชพระคุณ
พระวิสุทธีวงศาจารย์ เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ รองเจ้าอาวาส
วัดปากน้ำฯ) เป็นรองประธาน (ฝ่ายปริยัติธรรม) และพระเดช
พระคุณพระภาวนาโกศลเถร (ปัจจุบันคือ พระเดชพระคุณ
พระราชพรหมเถร อดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ฝ่ายวิปัสสนา
มรณภาพแล้ว) เป็นรองประธาน (ฝ่ายวิปัสสนา) และข้าพเจ้า
ในนาม “**มงคลบุตร**” เป็นกรรมการผู้จัดการรายการวิทยุ
“**ธรรมสู่สันติ**” ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยของกรมประชาสัมพันธ์ รวม ๒๐ สถานี (ทั่วประเทศ)
โดยมีท่านรักษัศศักดิ์ฯ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ในครั้งนั้น กับ
ศ.ดร.นิคม จันทรวิทุร อดีตอธิบดีกรมแรงงาน ผู้ซึ่งภายหลังได้
ไปทำหน้าที่ผู้อำนวยการ ILO องค์การแรงงานระหว่างประเทศ

(ในสังกัด UNO องค์การสหประชาชาติ) ก็ได้ช่วยให้รายการ “ธรรมสู่สันติ” ได้ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยไปทั่วประเทศ ต่อมาอีกหลายปี ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าอนุโมทนาสาธุการเป็นอย่างยิ่ง

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในยุคนั้น เพิ่งเปลี่ยนชื่อ ตามนโยบายของรัฐบาล สมัยจอมพล ป. (แปลก) พิบูลย์สงคราม (หลวงพิบูลย์สงคราม) จากคำว่า “มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง” (ตั้งขึ้นโดยรัฐบาลในยุคนั้น และมีศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ประสานงานมหาวิทยาลัย) มาเป็น “มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์” จนถึงปัจจุบัน

ต่อมามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้เปิดการเรียนการสอนชั้นปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration) จึงได้สมัครสอบเข้าเรียนได้ และสาขาวิชาที่เรียนส่วนใหญ่เป็นภาษาอังกฤษ ตำราเรียนก็เป็นภาษาอังกฤษแทบทั้งสิ้น แต่ก็ได้ตั้งใจเรียนเต็มเวลาเพื่อให้สำเร็จโดยเร็ว เพื่ออนาคตของครอบครัวด้วย จึงต้องลาออกจากกรมประชาสัมพันธ์โดยปริยาย และสามารถเรียนสอบไล่ได้ทุกลักษณะวิชาตามหลักสูตร ๑ ปี ครึ่ง ก็จบภาคข้อเขียนพิศดาร (Comprehensive Courses) คือสอบรวมทุกลักษณะวิชา ซึ่งเป็นภาคบังคับ เมื่อสอบไล่ได้ จึงมีสิทธิ์ทำวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จการศึกษา ชั้นปริญญาโท ทางรัฐประศาสนศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยสมบูรณ์

พอข้าพเจ้าได้สอบไล่ภาควิชาข้อเขียนพิสดาร (Comprehensive Course) ได้สำเร็จครบตามหลักสูตร (โดยไม่ต้องสอบซ่อม) ยังไม่ได้ทำวิทยานิพนธ์ ก็พอดี Mr.Daniel L. Camp ผู้อำนวยการ Regional Research Office, U S I S, American Embassy กรุงเทพฯ ซึ่งดูแลและควบคุมโครงการวิจัยและประเมินผลสำนักข่าวสารอเมริกัน ที่ตั้งอยู่ในประเทศต่างๆ ในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ ได้แก่ สำนักงานในประเทศอินเดีย พม่า ไทย ฟิลิปปินส์ ลาว เขมร เวียดนาม ญี่ปุ่น และไต้หวัน เป็นต้น ได้ส่งเจ้าหน้าที่มาเชิญข้าพเจ้าไปทำหน้าที่ Research Assistant สำนักวิจัยภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ ข้าพเจ้าจึงไปรับทำงานในหน้าที่ดังกล่าว เป็นพนักงาน คือ ข้าราชการท้องถิ่นของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา (U.S. Government Local Employee) ตั้งแต่วันที่นั้นเป็นต้นมา และได้ทำวิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตร์ (รป.ม. เกียรตินิยม “ดี”) ได้สำเร็จในปีเดียวกันนี้เอง

พอทำงานมาได้ ๕ ปี ก็ถูกส่งไปปฏิบัติงานและเรียนเพิ่มพูนความรู้และทักษะ ประสบการณ์ ในวิชาการวิจัยและประเมินผล ที่สถาบันสังคมศาสตร์ Institute Of Social Research, The University Of Michigan, Ann Arbor ประเทศสหรัฐอเมริกา แล้ว ออกเดินทางไปปฏิบัติงาน Public Opinion Survey Research ตามมหาวิทยาลัยต่างๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกาแห่งสุดท้ายในอเมริกา คือ ที่ East-West Center, Hawaii แล้วได้เดินทางไปปฏิบัติงานดังกล่าวทั้งในต่างประเทศอื่นๆ เช่น อินเดีย อิสราเอล ญี่ปุ่น

ไต้หวัน และฮ่องกง ฯลฯ พอกลับมาทำงานได้ประมาณ ๕-๖ เดือน ก็ได้รับเลื่อนตำแหน่งเป็นหัวหน้าฝ่ายวิจัย (Research Specialist) จนลาออกก่อนเกษียณอายุ ๓ ปี เมื่อสิ้นเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๒๙ และเป็นพนักงานบำนาญของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่นั้น เป็นต้นมา

ในระหว่างทำงานอยู่สำนักข่าวสารอเมริกัน กรุงเทพฯ นั้น ก็ได้รับเป็นผู้บรรยายพิเศษสาขาวิชาการสำรวจวิจัยประชามติ และการประเมินผลงานการสื่อสารมวลชน แก่นักศึกษาชั้นปริญญาตรี วิทยาลัยกรุงเทพฯ โดยมีท่านอาจารย์ ดร.เจริญ คันธวงศ์ เป็นอธิการบดี (ก่อนมีฐานะเป็นมหาวิทยาลัย) ที่ชอยกล้วยน้ำไย และเป็นผู้บรรยายแก่นักศึกษาชั้นปริญญาตรีและชั้นปริญญาโท คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ณ อาคารที่เคยเป็นที่ตั้งคณะรัฐประศาสนศาสตร์แต่เดิม ที่เคยเรียนอยู่ชั้นปริญญาโท ดังที่กล่าวมาแล้วจนกระทั่งมาบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ จึงได้หยุดสอน แต่แม้เมื่อบวชแล้วในพรรษาแรก ก็ยังได้ร่วมกับคณาจารย์จากทั้ง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำตำราเรียน ชื่อ (ถ้าจำไม่ผิด) หนังสือ “สถิติวิจัย-สื่อสารมวลชน” ให้ไว้ ณ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อีกด้วย

ในการได้เข้าศึกษาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนจบชั้นปริญญาตรี/โท และได้เข้าทำงานในองค์กรของรัฐบาล ต่างประเทศที่มีสำนักงานอยู่ในประเทศไทยดังกล่าวแล้ว ก็ได้มีเพื่อนร่วมสถาบันศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แล้วมาเป็นเพื่อนร่วมงานกันทั้งส่วนราชการและองค์กรระหว่างประเทศ อีกหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านอาจารย์อรุณ งามดี อดีตเพื่อนนักศึกษาชั้นปริญญาโท คณะรัฐประศาสนศาสตร์ และ อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนการประชาสัมพันธ์ (ภายหลังได้เป็น อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์) ได้เชิญข้าพเจ้าไปเป็นผู้บรรยาย “วิชาการสำรวจวิจัยประชามติ” ให้แก่นักเรียน/ข้าราชการ ผู้เรียนหลักสูตรประชาสัมพันธ์ (ฝ่ายอำนาจการ) อีกหลายรุ่น และข้าราชการและนักเรียนหลักสูตรดังกล่าวนั้น ก็ได้เจริญก้าวหน้า ในหน้าที่ราชการถึงระดับเป็นอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ เช่น ท่านสมพงษ์ วิสุทธิแพทย์ กับท่านอื่นๆ อีกหลายท่าน และแม้เมื่อข้าพเจ้าบวชมาในพระพุทธศาสนาแล้ว ท่านอาจารย์อรุณ งามดี ก็ยังได้เมตตาติดตามมาช่วยกิจการให้การศึกษา อบรม เผยแผ่ ธรรมะกับข้าพเจ้า โดยมารับหน้าที่เป็นประธานมูลนิธิพุทธภาวนา วิชชาธรรมกาย ต่อจากท่านศาสตราจารย์บัญญัติ สุชีวะ อยู่ยาวนาน สิ้นวาระและปัจจุบันท่านยังได้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษามูลนิธิฯ อีกทั้งท่านรองศาสตราจารย์สมพร แสงชัย เคยเป็นเพื่อนร่วมงานกัน ที่องค์การบริหารวิเทศกิจแห่งสหรัฐฯ (U.S.O.M.) ซึ่งท่านเหล่านี้ เป็นเพื่อนกันมาตั้งแต่สมัยเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มาด้วยกัน แม้แก่เฒ่าแล้วก็ยังไม่เสื่อมกัน

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งแต่เดิมคือ “มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์และการเมือง” จึงเป็นสถาบันการศึกษาแห่งเดียว
ในประเทศไทย ที่ข้าพเจ้าประทับใจ ผังใจในอดีต ได้เป็นสถานที่
หล่อหลอมวิชาความรู้ และประสบการณ์ในการปกครองและบริการ
ราชการแผ่นดิน ตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์
ทรงเป็นพระประมุขอย่างบริสุทธิ และสมบูรณ์ดีที่สุดแห่งหนึ่ง
ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งของประเทศในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์
(Southeast Asian Countries) ที่ข้าพเจ้าภูมิใจในสถาบันแห่งนี้
ที่ได้มาเรียน-ศึกษาหาวิชาความรู้ ได้ความรู้ซึ่งทั้งในด้าน
การปกครองและการบริหารราชการแผ่นดิน กับอีกทั้งในด้าน
การเศรษฐกิจ-การคลัง และการบริหารธุรกิจเอกชน

อีกประการหนึ่ง คือ ตลอดระยะเวลาที่ดำเนินชีวิตมา
ยังได้ประสบพบเห็นตรงๆ ด้วยตนเองจากการศึกษาวิจัย และ/หรือ
จากสื่อมวลชนต่างๆ เกี่ยวกับพฤติกรรมของนักปกครอง-
นักบริหารประเทศชาติ ซึ่งมีทั้งนักการเมือง นักการทหารและ
นักวิชาการ มาหลายยุคหลายสมัย ตั้งแต่ยุคจอมพล ป. (แปลก)
พิบูลย์สงคราม (หลวงพิบูลย์ฯ) แล้วก็มาถึงยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์
ฯพณฯ ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ (อดีตประธานองคมนตรี
และอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) จอมพลถนอม กิตติขจร
พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ (ประธานองคมนตรี-ปัจจุบัน) จนมาถึง
ยุคประชาธิปไตยเบ่งบานอยู่ระยะหนึ่ง แล้วก็กลับหุบเหวลงอีก
(ขณะที่เขียนร่างหนังสือนี้ คือ วันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๙
ข้าพเจ้ามีอายุ ๘๗ ปีเต็ม (อย่าง ๘๘)

นี่คือประสบการณ์ในชีวิต ก่อนได้รับการบรรพชาอุปสมบท เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ มาถึงปัจจุบัน

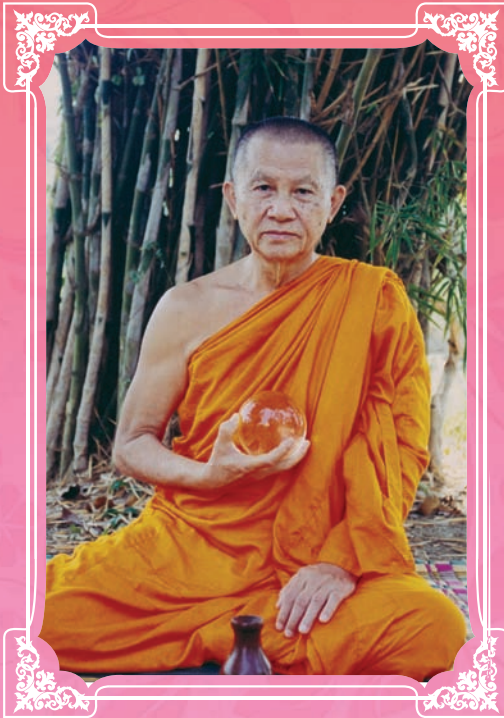
เริ่มตั้งแต่เป็นเด็กหนุ่มบ้านนอก เดินทางเข้ากรุงด้วยมือเปล่า มาปกครองและบริหารตน ปกครองและบริหารครอบครัว เพื่อสร้างชีวิตตน ในกรุงจนศึกษาสำเร็จสูงพองประมาณ และได้มีโอกาสเข้าทำงานทางวิชาการเป็นพนักงานของรัฐบาลต่างประเทศ จนลาออกก่อนเกษียณอายุ (เมื่ออายุได้ ๕๗ ปีเต็ม อย่างปีที่ ๕๘) เพื่อมาศึกษาสัมมาปฏิบัติธรรม บำเพ็ญบุญบารมี เพื่อความเจริญและสันติสุขในบั้นปลายชีวิตอยู่ ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ๕ พรรษา และได้มาเป็นเจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม ที่พระมหาเถรานุเถระ ข้าพเจ้าฯ และญาติโยมได้ช่วยกันสร้าง/จัดตั้งขึ้น ที่อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ตลอดมาจึงถึงตราบเท่าทุกวันนี้

บทที่ ๒

ศรัทธาการศึกษาสมาปฏิบัติ
ถึงธรรมกาย
และพระนิพพานของพระพุทธเจ้า

ศรัทธาการศึกษาสัมมาปฏิบัติ ถึงธรรมกาย และพระนิพพานของพระพุทธเจ้า

ในระหว่างที่ข้าพเจ้าได้ทำงานอยู่สำนักข่าวสารอเมริกัน (US.Information Service, American Embassy กรุงเทพฯ) ข้าพเจ้าได้มีเพื่อนร่วมงาน อยู่ในแผนกศิลป์และนิทรรศการ (Arts & Exhibits) ผู้สนใจในพระพุทธศาสนาหลายคน ได้แก่ คุณประเสริฐ เกตุทัต (หัวหน้าแผนก-ถึงแก่กรรมแล้ว) คุณประยุทธ์ เงามระจ่าง (ผู้สร้างหนังสือการ์ตูนคนแรกของไทย-ถึงแก่กรรมแล้ว) คุณสะอาด ถนอมวงศ์ คุณบุญชัย เมธางกูร และคุณนพรัตน์ ลีวศิริ พอเลิกงานตอนเที่ยง รับประทานอาหารเที่ยงแล้ว ต่างก็กลับมาชุมนุมสนทนาธรรมกันเป็นประจำ ข้าพเจ้าก็ได้ไปร่วมวงสนทนากับเขาด้วยเสมอ หลังจากที่ได้

สนทนากันถึงปฏิปทาแนวทางปฏิบัติธรรม ของหลายสำนัก ได้แก่ สำนัก พอง-ยุบ สายวัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ สำนัก “สัมมาอะระหัง (ธรรมกาย)” สายวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ สำนัก “พุทธโธ” สายพระอาจารย์ (หลวงปู่) มั่น ภูริทตฺโต และสำนักอานาปานสติ สายสวนโมกข์ (หลวงพ่อพุทธทาส) ด้วยวิญญานของนักวิจัยจึงได้ผลสรุปเพื่อตัดสินใจเลือกแนวทาง ปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ถึงธรรมกาย และพระนิพพานของ พระพุทธเจ้าของสำนัก “สัมมาอะระหัง” โดยพระเดชพระคุณ หลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ผู้ปฏิบัติ ได้ผลดี คือถึงธรรมกายและพระนิพพาน เป็นที่ประจักษ์แล้ว จึงสอนผู้อื่นซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าท่านสอนตรงตามหลักไตรสิกขา คือการศึกษาอบรมกาย-วาจา (ด้วยเจตนาความคิดอ่านที่ดี) โดยทางศีล และการศึกษาอบรมจิต โดยทางสมาธิ เรียกว่า “สมถภาวนา” และอบรมปัญญา โดยทางวิปัสสนาภาวนา รวมเรียกว่า “สมถวิปัสสนาภาวนา หรือกัมมัฏฐาน ซึ่งเป็น การศึกษาสมาธิปฏิบัติ ตามทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา” คือ มรรคมีองค์ ๘ ที่สมบูรณ์และชัดเจนทุกขั้นตอน

เฉพาะในเรื่อง “ศีล” ข้าพเจ้าได้ยืนยันว่าพระเดชพระคุณ หลวงพ่อ (พระมงคลเทพมุนี สด จนฺทสโร) ท่านเคร่งครัดในศีล คือ ท่านมีความสำรวมในศีลและอินทรีย์มาก ได้ทราบว่ามีพระ- ผู้ใหญ่ใกล้ชิดกับท่านรูปหนึ่ง ชอบให้ผู้หญิงคนหนึ่งเข้าไปคุยด้วย

ในกุฏิ ซึ่งเป็นห้องแคบๆ ท่านห้ามแล้วยังฝืนทำ มีวันหนึ่ง ท่านเห็นด้วยญาณทัศนะว่าพระภิกษุรูปนั้น ให้ผู้หญิงคนนั้นเข้าไปคุยด้วยในห้องอีกแล้ว ท่านได้ใช้ให้ศิษย์คนหนึ่งไปดูให้เห็นประจักษ์ด้วยตา แล้วกลับมารายงานท่าน หลวงพ่อท่านก็ได้ลงโทษให้ขับออกไปเสียจากวัด ยังมีอีกเรื่องหนึ่ง ก่อนพระเดชพระคุณหลวงพ่อกะมรณภาพ ท่านไม่ทราบว่ามีเงินเท่าใด แต่ท่านปรารภกับผู้ใกล้ชิดว่า อยากได้พระบรมสารีริกธาตุ ที่ได้มีผู้ขุดเจาะเจดีย์ทุ่งล่อ (อยู่จังหวัดพะเยา) แล้วได้นำมาจะถวายแก่มหาวิทยาลัยให้ท่านๆ ก็ถามผู้ใกล้ชิดว่า เดี๋ยวนี้มีเงินไหม? ถ้ามีจะได้บูชาพระบรมสารีริกธาตุนั้นไว้ แล้วให้สร้างเจดีย์เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุนั้นตรงบริเวณหน้าหอฉัน แต่ทราบจากผู้ใกล้ชิดว่าเงินไม่มี (หรือมีไม่พอก็ไม่ทราบ) ในระยะเวลานั้น พระเดชพระคุณหลวงพ่อกะ ท่านจึงยังไม่ได้พระบรมสารีริกธาตุนั้น ต่อมาภายหลังที่ท่านได้มรณภาพแล้ว มีคฤหบดีได้บูชาพระบรมสารีริกธาตุนั้นไว้ แล้วนำมาถวายไว้ที่วัดปากน้ำฯ และที่เจ้าอาวาสวัดพระธรรมกายในปัจจุบันและพระเดชพระคุณพระราชพรหมเถร รองเจ้าอาวาสและอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนา ก็ได้เมตตาแบ่งมาให้ไว้ที่ข้าพเจ้าส่วนหนึ่ง เพื่อบรรจุในพระมหาเจดีย์สมเด็จพระเจ้าสุทนต์มณีที่กำลังสร้างอยู่ในขณะนี้ด้วย ก็เป็นที่น่าอนุโมทนาในปฏิปทาและวัตรปฏิบัติของพระเดชพระคุณหลวงพ่อดอกปากน้ำฯ ยิ่งนัก ที่เคร่งครัดสำรวมในศีลและพระปาฏิโมกข์โดยไม่จับ ไม่เก็บเงินทองด้วยตัวท่านเองเลย

ต่อมาเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชของคณะปัจจุบัน ก็ได้สร้างพระมหาเจดีย์สำเร็จ และเข้าใจว่าเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า ได้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ทั้งที่มีในครั้งนั้น และที่ได้มีเพิ่มเติมในภายหลัง บรรจุประดิษฐานไว้เป็นที่เคารพสักการะ ณ ภายในพระมหาเจดีย์-รัชมงคลที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า ได้สร้างสำเร็จแล้วนั้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ซึ่งนับเป็นปูชนียวัตถุที่เคารพสักการะสูงสุดของพุทธศาสนิกชน มาตราบเท่าทุกวันนี้

ในส่วนของการศึกษาสัมมาปฏิบัติ สมาธิและปัญญา ชื่อว่าสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานนั้น ในขั้นการเจริญภาวนาสมาธิ คือ การอบรมจิตให้เป็นสมาธิแนบแน่นมั่นคงนั้น ข้าพเจ้าได้ยืมว่า พระเดชพระคุณหลวงพ่อดาวดึงส์ ท่านได้อาศัยวิธีการเพ่งแสงสว่าง ชื่อว่า “อาโลกสิณ” เอาผลของการเพ่งกสิณแสงสว่าง จนสามารถถือเอา**บริกรรมนิมิต-อุคคหนิมิต-ปฏิภาคนิมิต** ซึ่งปรากฏเป็นดวงใสสว่าง ที่มีอานุภาพให้ได้สมาธิ ตั้งแต่ขั้น “**ขณิกสมาธิ-อุปจารสมาธิ**” และถึง “**อัปปนาสมาธิ**” ให้เป็นสมาธิแนบแน่นมั่นคงถึงขั้นเป็นฌานจิต ตั้งแต่ปฐมฌานขึ้นไปได้นั้น มาใช้ดวงแก้วกลมใส (เช่น ดวงแก้วหินผลึก) เป็นบริกรรมนิมิต เป็นอุบายวิธีใช้สอนศิษยานุศิษย์ให้เจริญภาวนาสมาธิ โดยให้นึกเห็นดวงกลมใส ใจอยู่ในกลางของกลางดวงกลมใส ประกอบการบริกรรมภาวนาว่า “**สัมมาอะระหังฯ**” ประกอบกัน ให้ใจสงบ

ตรงศูนย์กลางกาย แล้วจะเห็นดวงใสสว่าง คือ “ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์” ในระดับมนุษย์ธรรม ที่ทำให้มาเกิด-ไปเกิดเป็นมนุษย์.... ฯลฯ

และพรรคพวกได้เล่าให้ฟังว่า “หลวงพ่อดาวพิกุล” ท่านได้ดวงใสสว่างที่ศูนย์กลางกาย ซึ่งสามารถนิยมนำให้โต (จากวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ) ถึงคลองเตย (ห่างจากที่ทำงานที่อยู่ถนนสาทรใต้ประมาณ ๒ กม.) ก็ได้เพื่อนๆ ร่วมสนทนาเขาว่าอย่างนั้น ทำให้รู้สึกสนใจ อยากลองไปเข้าศึกษาและปฏิบัติดูเพื่อนๆ ก็แนะนำให้ไปที่ “บ้านธรรมประสิทธิ์” (เป็นที่ตั้งมูลนิธิธรรมประสิทธิ์ ในครั้งนั้น) อยู่ภายในเขตวัดปากน้ำ ว่าเขาเปิดสอนทุกวันอาทิตย์ จึงพาลูกๆ (ลูกสาววัย ๑๔-๑๓-๑๒ ขวบ) ผลัดกันไปเรียน-ฝึกปฏิบัติภาวนาด้วย ในไม่ช้าลูกสาวทั้ง ๓ คน ก็ปฏิบัติได้ถึง “ธรรมกาย” ด้วยอุบายวิธีเบื้องต้นดังที่กล่าวมาแล้ว

เมื่อญาณทัสสนะของลูกๆ แก่กล้าพอสมควร ทิพย์จักขุเจริญขึ้น อาจารย์ในครั้งนั้น คือท่านพระอาจารย์ไชยบูลย์ ธมฺมชโย (วิสุทฺธิผล) คือพระเทพญาณมหามุนี เจ้าอาวาสวัดพระธรรมกาย ในปัจจุบันกับคุณยายจันทร์ ขนนกยูง เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม “บ้านธรรมประสิทธิ์” ได้สอนวิธีเจริญญาณสมาบัติ ขำระธาตุธรรม และจิตใจ/ญาณทัสสนะ ให้บริสุทธิ์ผ่องใส แล้วตรวจภพ-จักรวาลดู “ปู่” คือบิดาของข้าพเจ้า ที่ล่วงลับไปก่อนหน้านี้มานานแล้ว (ประมาณ ๓๐ กว่าปี) โดยไม่มีรูปถ่ายของท่านไว้เป็นที่ระลึกด้วย

ปรากฏว่าลูกๆ ทั้ง ๓ เห็น “ปู่” กำลังสวดวิภากรรม (ได้รับ
ผลกรรม) อยู่ในนรก เพราะเวรสุรา (ยาเสพติด—คือ ต้มสุรา
ที่ละกึ่งสองกึ่ง เวลาเมาก็ดื่ม ไม่มีก็ไม่ดื่ม คือไม่ได้ถึงกับติด
จนงอมแงม) แล้วอาจารย์ก็สอนวิธีช่วยคุณปู่ โดยให้ท่านรับศีล ๕
แล้วให้ท่านอนุโมทนาส่วนบุญที่ลูกหลานได้มาเข้าศึกษา-
ปฏิบัติภาวนาธรรม และบริจาคทาน ฯลฯ “ปู่” (คือบิดาของข้าพเจ้า)
จึงเปลี่ยนภพภูมิเกิดเป็นเทพบุตร (ด้วยกำเนิดโอปปาติกะ)
ไปทันที ณ บัดนั้นเอง

ทำให้ข้าพเจ้าเชื่อถือและศรัทธาในการศึกษาสัมมาปฏิบัติ
ตามแนวนี้ อันมีรายละเอียดอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ และก็รวม
ลงในสติปัฏฐาน ๔ ข้อ “มีสติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม” คือ
นิเวศน์ ๕ ตลอดถึงอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นเอง และวิธีนี้ยังเป็น
วิธีการเจริญปัญญาจากการที่ได้ทั้งรู้-ทั้งเห็น สภาวะธรรม
ตลอดถึงอริยสัจธรรม คือ ทุกขสัจจ สมุทัยสัจจ นิโรธสัจจ
และมรรคสัจจ ตามความเป็นจริงชัดเจน

และยิ่งลูกๆ ปฏิบัติได้ถึงอายตนิพพาน ตามพระพุทธ
ดำรัสในนิพพานสูตรว่า “อตฺถิ ภิกฺขเว ตทายตฺนํ....ฯ” ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย อายตนะ (คือพระนิพพาน) นั้นมีอยู่...ฯลฯ” ก็จะ
ยิ่งช่วยให้เจริญปัญญาเห็นแจ้งในสภาวะธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ให้เห็นบรรดาสังขารธรรมทั้งปวงที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง
ได้แก่ มีธาตุ-ขันธ-กรรม-กิเลส และแม่บุญ ปรุงแต่ง ย่อมตก

อยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์ คือ “อนิจจัง” เป็นของไม่เที่ยง “ทุกขัง” เป็นทุกข์ คือทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้นานตลอดไป ผู้ใดยึดถือด้วยตัณหาและทิฏฐิ (ความเห็นผิด) แล้วยอมเป็นทุกข์ และสุดท้ายก็แตกสลายหมดสภาพเดิมของมันไป เป็น “อนตตา”

กล่าวโดยสรุป อุปาทานในชั้น ๕ (รูป-เวทนา-สัญญา-สังขาร และวิญญาณ) เป็นทุกข์ ดังพระบาลีว่า สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา

และยังได้เห็นว่า ในอายตนิพพาน (อายตন หมายความว่า บ่อเกิด ที่อยู่ (วาสุฐาน) ซึ่งเป็นที่สถิตอยู่ของพระนิพพานธาตุ ที่เห็นด้วยญาณรัตนะ ของพระธรรมกาย ว่าคือธรรมกายตรัสรู้ ของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวก ผู้ดับขันธปรินิพพาน ด้วย “อนุปาติเสสนิพพานธาตุ” (พระนิพพานธาตุ ที่ไม่มีเบญจขันธ์ครอง หรือเหลืออยู่) นี่เอง ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อก่อนแต่จะตรัสรู้ยังเป็นพระมหาโพธิสัตว์อยู่ ได้แสวงหา “โมกขธรรม” เพื่อความหลุดพ้นจากสภาวะธรรมที่เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนตตา เพื่อความเข้าถึง ได้รู้-เห็น และเป็น “อมตธรรม” คือ ธรรมที่ไม่ตาย เป็นสภาวะที่เที่ยง (นิจจัง) เป็นสุข (สุขัง) และเป็น อตตา ที่วิมุตติหลุดพ้นจากสังขารธรรม อันมีกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นเครื่องปรุงแต่งทั้งปวง ดังนี้

* ปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ หน้า ๑๒๒

(๑) สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนา “อนัตตลักขณสูตร” เปรียบเทียบคุณลักษณะของ “อัตตา” อันเป็นคุณลักษณะของพระนิพพานธรรม กับ สามัญญลักษณะ (อนิจจัง-ทุกขัง-อนตตา) ของสังขารธรรม มีเบญจขันธ์ (ได้แก่ รูป-เวทนา-สัญญา-สังขาร-วิญญาณ เป็นต้น) ให้พระปัญจวัคคีย์ ผู้ได้บรรลุคุณธรรมเป็นพระโสดาบัน และตกกระแสนพระนิพพานหมดทั้ง ๕ องค์แล้ว ว่า “ถ้ารูป... ฯลฯ “จักได้เป็นอัตตาแล้วไซ้รูป... ฯลฯ นั้น ก็ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ... แต่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะรูปเป็น “อนัตตา” รูป... ฯลฯ จึงเป็นไปเพื่ออาพาธ

(๒) พระพุทธองค์ได้ตรัสอีกว่า อสังขธรรม มีอยู่การสลัดออก ซึ่งสังขตธรรม (มีเบญจขันธ์ เป็นต้น) จึงปรากฏดังพระพุทธดำรัส มีมาในปาฐกคัมภีร์ว่า

อตฺถิ ภิกฺขเว อชาตํ อญฺตํ อกตํ
อสงฺขตํ, โน เจ ตํ ภิกฺขเว อภวิสส อชาตํ
อญฺตํ อกตํ อสงฺขตํ, นยิสฺส ชาตสฺส ญฺตสฺส
กตสฺส สงฺขตสฺส นิสฺสรณํ ปญฺญาเยถ,
ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว อตฺถิ อชาตํ อญฺตํ
อกตํ อสงฺขตํ ตสฺมา ชาตสฺส ญฺตสฺส กตสฺส
สงฺขตสฺส นิสฺสรณํ ปญฺญาเยติ. ๒

๒ พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย อุทาน ข้อ ๑๖๐ หน้า ๒๐๗-๒๐๘.

แปลความว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ
อันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัย
กระทำไม่ได้แล้ว ประดังแต่งไม่ได้แล้ว
มีอยู่

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าธรรมชาติ
อันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัย
กระทำไม่ได้แล้ว ประดังแต่ง ไม่ได้แล้ว
จักไม่ได้ มีแล้วไซ้ การสลัดออก
ซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัย
กระทำแล้ว ประดังแต่งแล้ว จะไม่พึงปรากฏ
ในโลกนี้เลย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลายก็แลเพราะ
ธรรมชาติอันไม่เกิดแล้วไม่เป็นแล้ว
อันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้วประดังแต่งไม่ได้แล้ว
มีอยู่ฉะนั้นการสลัดออกซึ่งธรรมชาติ
ที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัย กระทำแล้ว
ประดังแต่งแล้ว จึงปรากฏ.

(๓) หลวงพ่อวัดปากน้ำพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ท่านปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ได้ถึงธรรมกาย และอายตณนิพพาน ท่านจึงกล่าวเสมอว่า พระพุทธองค์เมื่อก่อนแต่จะตรัสรู้ ได้ทรงแสวงหาโมกขธรรม เพื่อความหลุดพ้นจากธรรมที่เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ที่ต้องตาย (คือ มตธรรม) และเพื่อความบรรลุถึงธรรมที่ไม่ตาย คือ ธรรมที่ทรงสภาวะ นิจัง สุขัง และ อตตนา นั่นเอง

อนึ่ง ในวิปัสสนากถา ปัญญาवरคนี้ คุณลักษณะของพระนิพพานธรรม ที่เป็นตรงกันข้ามกับ “อนัตตา” ท่านกล่าวว่า “ปรมตถ์” (มีประโยชน์สูงสุดยิ่ง) แม้นั้นก็ตาม ก็เป็นคุณลักษณะร่วมในคุณลักษณะ ๔๐ ข้อ ที่ท่านแสดงไว้ในวิปัสสนากถานี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นคุณลักษณะร่วมกับ อสังขตธรรมด้วยกันนั่นเอง ดังเช่นว่า

ปญจกฺขนฺธํ สงฺขตโต ปสฺสนโต อนฺโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺฐลิ.
ปญฺจนํ ขนฺธานํ นิโรธํ อสงฺขตํ นิพฺพานนฺติ ปสฺสนโต สมฺมตฺตนิยามํ
โองกมฺติ

เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นเบญจขันธ์โดยความเป็นของ อันปัจจัยปรุงแต่ง ย่อมได้อนุโลมขันธ์ติ เมื่อพิจารณาเห็นว่า ความดับแห่งเบญจขันธ์เป็นนิพพานไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง ย่อมหยังลงสู่สัมมัตตนิยาม ^๓ (อธิบายว่า เทียบต่อการบรรลุมรรคผล ได้แก่อยังลงในขณะมรรคญาณ และผลญาณ)

^๓ พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๓๑ ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ข้อ ๗๓๕ หน้า ๖๓๓.

แล้วปรากฏในพระพุทธดำรัส แสดงคุณลักษณะ เป็นเช่นเดียวกับ “อัตตลักษณะ” ว่า น อุปาโท ปญญาติไม่ปรากฏความเกิด ๑ (คือ “ไม่เกิดใหม่อีก”) น วโย ปญญาติ ไม่ปรากฏความเสื่อมสลาย ๑ (คือ “ไม่ตาย”) น จิตตส อภญญตตํ ปญญาติเมื่อตั้งอยู่ ไม่ปรากฏความแปรปรวน (เป็นอื่น) ๑^๔ (คือ “เที่ยง”) ซึ่งเป็นสถานะที่ตรงกันข้ามกับ “สังขตธรรม”^๕ (มีเบญจขันธ์เป็นต้น) อุปาโท ปญญาติ ปรากฏความเกิด ๑ วโย ปญญาติ ปรากฏความเสื่อมสลาย ๑ (คือ “ตาย”) จิตตส อภญญตตํ ปญญาติ เมื่อตั้งอยู่ ปรากฏความแปรปรวน (เป็นอื่น) ๑ (คือ “ไม่เที่ยง”)

(๔) สมเด็จพระสังฆราชแพ (ติสสเทวมหาเถร) วัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร ท่านแสดงไว้ว่า ความรู้ที่เกิดปัญญาของเราจริงๆ นั้น ควรต้องรู้ทั้ง ๒ อย่าง คือ รู้ฝ่ายรับและฝ่ายปิด รู้ทั้งของแท้และของเทียม จึงจัดเป็นความรู้จริง ฉะนั้นฉันใด คนที่ไม่รู้จักอัตตาแล้ว จะรู้จักว่าขันธ์ ๕ เป็นอนัตตานั่นไม่ได้ ถึงเห็นและพูดอยู่ก็เห็นและพูดตามสัญญาเท่านั้น ไม่ใช่ความรู้ความเห็นตนเอง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

^๔ พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๐ อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ข้อ ๔๘๗ หน้า ๑๙๒.

^๕ พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๐ อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ข้อ ๔๘๖ หน้า ๑๙๒.

และอริยชนพุทธสาวกของพระองค์ ผู้มีญาณจักขุอันเสร็จมา แต่พระอริยมรรคท่านเห็นว่า ชั้นที่ ๕ เป็นอนัตตา มิใช่ตัวตน เพราะท่านได้ธรรมอย่างอื่น คือ พระนิพพานเป็นอรรถาแล้ว ความรู้ของท่านเป็นความรู้จริงแท้ เพราะฉะนั้นแล พระองค์จึง ตรัสกับพระพวกเบญจวัคคีย์ว่า อมตธรรมเราได้แล้ว ครั้นต่อมา พระองค์ก็ทรงแสดงชั้นที่ ๕ เหล่านั้นว่าเป็นอนัตตา ให้พระ พวกเบญจวัคคีย์ฟัง เช่นนี้ พิจารณาดูเถอะ คนที่ไม่ได้อัตตาจะพูดว่า ชั้นที่ ๕ เป็นอนัตตาอย่างไรได้ ๖

(๕) หลวงปู่ (พระอาจารย์) มั่น ภูริทัตตมหาเถร ได้แสดงโวหารธรรม ว่า

“ได้สมบัติทั้งปวง ไม่ประเสริฐเท่า
ได้ตน เพราะตัวตน เป็นที่เกิดแห่ง
สมบัติทั้งปวง”

(จากแผ่นจารึกในพิพิธภัณฑสถาน พระอาจารย์มั่น ภูริทัตต
มหาเถรวัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร)

๖ สมเด็จพระสังฆราช (แพ ติสสเทวมหาเถร) วัดสุทัศน์เทพวราราม
ราชวรมหาวิหาร เกรบบัญญัติ: หสน.อาทรการพิมพ์, พ.ศ. ๒๕๕๔)

และพระเดชพระคุณท่านได้แสดงโองการธรรมอัน
เกี่ยวเนื่องกับสภาวะพระนิพพานธรรม ว่า

“พระชินาสพเจ้าทั้งหลายดับโลก ๓
รุ่งโรจน์อยู่ คือ ทำการพิจารณา และบำเพ็ญเพียร
เป็น ภาวิโต พหุลิกโต คือทำให้มาก เจริญให้มาก
จนจิตมีกำลังสามารถพิจารณาสมมติทั้งหลาย
ทำลายสมมติทั้งหลายลงไปได้ จนเป็นอกิริยา
กีย่อมดับโลก ๓ ได้ การดับโลก ๓ นั้นท่าน
พระชินาสพเจ้าทั้งหลายมิได้เหาะขึ้นไป
ในกามโลกรูปโลกอรุณโลกเลยทีเดียวคงอยู่
กับที่นั่นเอง แม้พระบรมศาสดาของเราก็
เช่นเดียวกัน พระองค์ประทับนั่งอยู่ ณ คงไม้-
โพธิพฤกษ์แห่งเดียว เมื่อจะดับโลก ๓ ก็มีได้
เหาะขึ้นไปในโลก ๓ คงดับ อยู่ที่จิต จิตนั่นเอง
เป็นโลก ๓ ฉะนั้น ท่านผู้ต้องการดับโลก ๓
พึงดับที่จิตของตนๆจนทำลายกิริยา คือ
ตัวสมมติหมดสิ้นจากจิตยังเหลือแต่อกิริยา
(คือนิโรธธาตุ/พระนิพพานธาตุ) เป็นจิตฺติจิต
ฐิติธรรม อันไม่รู้จักตาย (อมตธรรม) ฉะนั้น
แล.” ^๗

^๗ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตมหาเถระ, มุตโตทัย: รุ่งแสงการพิมพ์, ไม่บอกปีพิมพ์
หน้า ๒๗.

จึงยิ่งทำให้เห็นพระอริยสังฆธรรม คือ ทุกขสังข-
สมุทัยสังข-นิโรธสังข (สภาวะที่ทุกข์ดับเพราะเหตุปัจจัยดับ)
และมรรคสังข (หนทางปฏิบัติให้ถึงความพ้นทุกข์ และถึงความ
เจริญสันติสุข) คือ โมกขธรรม ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เป็นทางให้บรรลุ
คุณธรรม ถึงอริยมรรค/ผล ได้ ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้อย่าง
มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลสูง

ก็ยังมีศรัทธาปสาทะ ในการศึกษาสัมมาปฏิบัติตามแนว
สติปัฏฐาน ๔ ถึงธรรมกาย และพระนิพพานของพระพุทธเจ้า
ที่หลวงพ่อดาวกาน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ท่านปฏิบัติ
ได้เข้าถึง-ได้รู้-ได้เห็น-ได้เป็น-อย่างมั่นคง-ไม่คลอนแคลน

แม้ตัวข้าพเจ้าเองนั้น การศึกษาสัมมาปฏิบัติธรรมก็ยัง
ไม่ได้เจริญเท่าที่ควรเหมือนลูกๆ จึงต้องพยายามต่อไปและต่อๆ
มาจนปัจจุบัน แต่ก็ได้อาศัยข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source)
ที่เชื่อถือได้ จากลูกๆ ที่มีได้มีมาสาธยาย และที่ถูกต้องตาม
พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และที่สมบูรณ์ดีขึ้นเป็นลำดับ
ก่อให้เกิดศรัทธา-วิริยะ-สติ-สมาธิ-ปัญญา ดีขึ้น และค่อยๆ
แก้กำเป็น “พละ คือ พลึง” อันได้แก่ ศรัทธาพละ วิริยพละ
สติพละ สมาธิพละ และปัญญาพละ สูงๆ ขึ้น ต่อมาเป็นลำดับ
แต่ก็ยังไม่ถึงกับก้าวล่วงข้ามโคตรปุถุชน (โดยความบรรลุมรรคผล)
เป็นพระอริยบุคคลได้ ด้วยยังมีเหตุปัจจัยหลักๆ ของผู้ปรารถนา

พุทธภูมิ ที่จักต้องบำเพ็ญต่อๆ ไปอีกนาน ทั้งด้วยศรัทธาและ
ปัญญาตามรอยพระศรัทธา-ปัญญาธิโกโพธิสัตว์ ที่มีมาแต่อดีต
จนได้ตรัสรู้เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามานับไม่ถ้วน จนกว่า
บุญบารมีจะเต็มบริบูรณ์ ให้สามารถบำเพ็ญสมณธรรมถึงความ
ตรัสรู้พระอริยสัจจธรรมกล่าวคือ “โมกขธรรม” ตามรอยบาท
พระพุทธรองค์ ด้วยตนเองได้

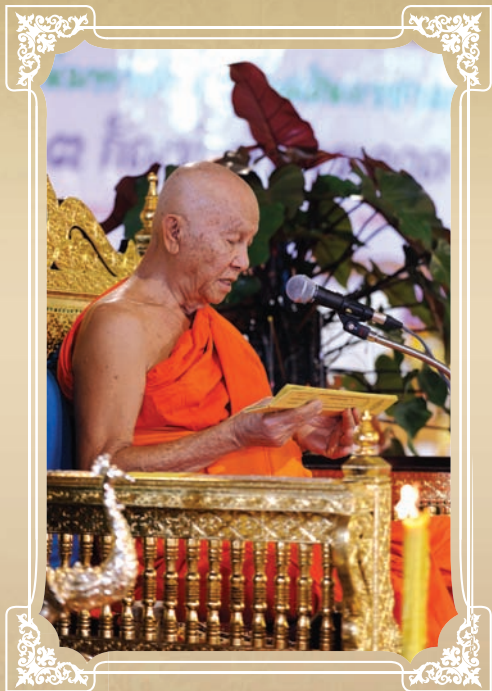
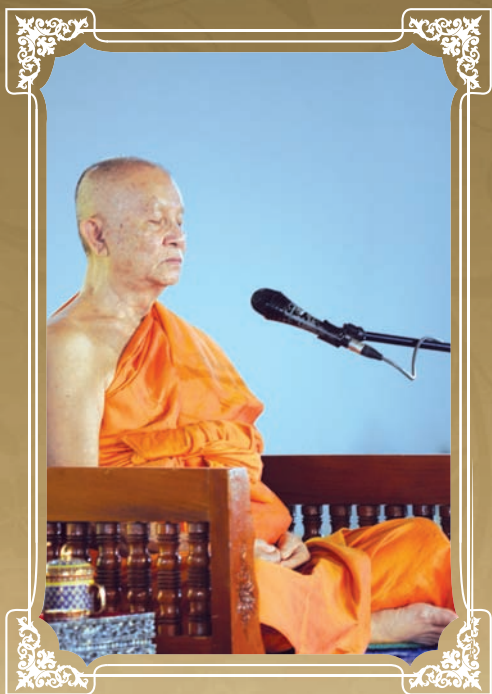

บทที่ ๓

ศรัทธาการศึกษาสัมมาปฏิบัติ

ถึงธรรมกาย

และพระนิพพานของพระพุทธเจ้า (ต่อ)

ศรัทธาการศึกษาสัมมาปฏิบัติ ถึงธรรมกาย และพระนิพพานของพระพุทธเจ้า (ต่อ)

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสสอนพระสงฆ์สาวก
เสมอว่า

อตตทีปา ภิกขเว วิหรต อตตสรณา
อนณฺณสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา
อนณฺณสรณา ฯ^๔

^๔ พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑๑ ที่ชนิกาย ปาฎิกวรรค ข้อ ๔๙
หน้า ๘๔.

แปลความว่า

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย
จงเป็นผู้มี“ตน” (อตฺตา) เป็นที่พึ่ง
มี “ตน” (อตฺตา) เป็นสรณะ ไม่มีสิ่งอื่น
เป็นสรณะ จงเป็นผู้มีธรรมเป็นที่พึ่ง
มีธรรมเป็นสรณะ ไม่มีสิ่งอื่นเป็นสรณะ
อยู่เถิด.

และพระองค์ก็ตรัสว่า พระองค์
ทรงเป็น “ธรรมกาย” บ้าง “พรหมกาย” บ้าง
“ธรรมภูต” บ้าง “พรหมภูต” บ้าง ดังที่
‘ตรัสกับสามเณรวาเสฏฐะและภารทวาชะ
กับพวกว่า

ตถาคตสุสเหตฺวาเสฏฐา อธิวจนี
ธมฺมกาโย อิติปิ พรหมกาโย อิติปิ
ธมฺมภูโต อิติปิ พรหมภูโต อิติปิ ฯ^๙

แปลความว่า

ดูก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ
เพราะคำว่า ธรรมกาย ก็ดี ว่าพรหมกาย ก็ดี
ว่า ธรรมภูต ก็ดี พรหมภูต ก็ดี เป็นชื่อ
ตถาคต.

^๙ พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑๑ ที่นิกาย ปาฎิกวรรค ข้อ ๕๕
หน้า ๙๒.

อธิบายความว่า

๑. เรื่อง “อตฺตา”

เรื่อง “อตฺตา” คือ “ตัวตน” ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า เธอทั้งหลาย จงเป็นผู้มี “ตน” คือ “อตฺตา” เป็นที่พึ่ง และมี “ตน” คือ “อตฺตา” เป็นสรณะ คือ เป็นที่พึ่งอาศัยได้ตลอดกาล คือ “พระนิพพาน” นั้น ทรงหมายถึง “ตน” หรือ “ตัวตน” ๒ ระดับ คือ “ตัวตน” ระดับโลกียธรรม ชื่อว่า เป็นตัวตนโดยสมมติ ๑ กับ “ตัวตน” ระดับโลกุตตรธรรม ชื่อว่า เป็นตัวตนโดยปรมาตม์ ๑ ดังที่พระอรรถกถาจารย์ ได้อธิบายความหมายของ “อตฺตา-ตัวตน” นี้ว่า

“โก ปเนตถ อตฺตา นาม? โลกียโลกุตตรธมโม” ๑๐

แปลความว่า

ถามว่า ก็อะไรชื่อว่า “อตฺตา” ในคำว่า
อตฺตาที่ปาเป็นต้นนี้ แก้วว่าโลกียธรรม
และ โลกุตตรธรรม ชื่อว่า “อตฺตา”

ดังจะได้อธิบายขยายความพอสังเขปต่อไป

๑๐ สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ภาค ๓ หน้า ๓๐-๓๑.

(๑.๑) อดตา คือ ตัวตนระดับโลกียธรรม ชื่อว่าเป็นตัวตนโดยสมมติ คือ เป็นตัวตนเพียงอาศัยเป็นที่พึ่งได้ชั่วคราว-ไม่ได้ถาวรตลอดไป กล่าวคือ เพื่อดำเนินชีวิตและศึกษาปฏิบัติธรรม ได้แก่ ไตรสิกขา คือ ศึกษาสัมมาปฏิบัติ อบรมกาย-วาจา-ใจ โดยทางศีล-สมาธิ-ปัญญา อันมีรายละเอียดอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) เพื่อความเข้าถึง-ได้รู้-ได้เห็น และได้เป็น “อดตา” อันเป็น “โลกุตตรธรรม” คือ ตัวตนแท้ โดยปรমัตถ์ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา เมื่อก่อนแต่จะตรัสรู้ได้ทรงแสวงหาโมกขธรรม-คือ ธรรมนำให้ถึงความพ้นทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิด อยู่ในสังสารจักร และต้องประสบกับความเกิด-แก่-เจ็บ-ตาย ของตนโลกียะอย่างไม่สิ้นสุดนี้แหละ

ตน “โลกียธรรม” นี้ เป็นสังขารธรรม คือ ธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง ทั้งฝ่ายบุญกุศล (กุศลธมมา) และฝ่ายบาปอกุศล (อกุศลธมมา) และฝ่ายกลางๆ ไม่ดี-ไม่ชั่ว (อพยัคคา ธมมา) และประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ (มหาภูตรูป ๔) ได้แก่ ธาตุน้ำ-ธาตุดิน-ธาตุไฟ-ธาตุลม และชั้น ๕ (เบญจขันธ์ หรือ ๕ กอง) ได้แก่ รูปขันธ์ (กองรูป) ๑ - นี้ฝ่าย “รูปกาย” หรือ “รูปธรรม” กับฝ่าย “จิตใจ”

หรือ นามชั้น ๔ นี้ ฝ่าย“นามธรรม” ได้แก่ เวทนาชั้น (กองเวทนา หรือ ธรรมชาติที่ส่วยอารมณ์ คือ ความรู้สึก สุขสบาย/ไม่สบาย/เฉยๆ เป็นต้น) ๑ สัญญาชั้น (กองสัญญา คือ ธรรมชาติที่จดจำ) ๑ สังขารชั้น (กองสังขาร คือ ธรรมชาติที่คิด-น้อมไปสู่ และ/หรือ ประชุมอารมณ์) ๑ และวิญญาณชั้น (กองวิญญาณ หรือ ธรรมชาติที่รับรู้อารมณ์) ๑ และยังประกอบด้วย อาหาร-น้ำ-เภสัช-อุตุ (ความหนาว/ร้อน) และแม้ กาลเวลา ฯลฯ เป็นต้น

จึงมีสภาพที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย ชื่อว่า เป็นสภาพไม่เที่ยง (อนิจจัง) เพราะเมื่อเกิดขึ้น มีความตั้งอยู่แล้ว ก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย ที่ปรุงแต่ง ๑ จึงเป็นทุกข์ (ทุกข์) คือ ทนอยู่ในสภาพเดิม ตลอดไปไม่ได้ ๑ ผู้ใดยึดถือว่าเป็นตัวตนที่คงอยู่ตลอดไป ย่อมเป็นทุกข์ ๑ และสุดท้าย ที่เกิดมามีชีวิต-มีวิญญาณครอง ก็ต้องตายอีกเรื่อยไป ส่วนที่ไม่มีชีวิต ที่ไม่มีวิญญาณครอง ก็ต้องแตกสลายหมดสภาพเดิมของมันไปหมดทั้งสิ้น ไม่มีสภาวะที่เป็นตัวตน บุคคล-เรา-เขา-ของเรา-ของเขา หรือของใครๆ อีกต่อไป ชื่อว่า เป็น อนัตตา คือ เป็นสภาพ ที่มีใช้ตัวตนแท้ที่จะคงอยู่ตลอดไปได้เลย จึงชื่อเพียงว่า เป็น “ตัวตนสมมติ” ที่พอเป็นที่พึงได้ชั่วคราว เท่านั้น

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงได้ตรัสแก่ภิกษุ
ผู้เจริญวิปัสสนาปัญญา เพื่อยกภูมิจิตขึ้นสู่ “นิพพิทาญาณ”
ดังปรากฏในติลักขณาทีกาถาว่า

“สพเพ สงฺขารรา อนิจฺจาติ	ยทา ปณฺณาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺหติ ทุกฺเข	เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
สพเพ สงฺขารรา ทุกฺขาติ	ยทา ปณฺณาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺหติ ทุกฺเข	เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
สพเพ ธมฺมา อนตฺตาติ	ยทา ปณฺณาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺหติ ทุกฺเข	เอส มคฺโควิสุทฺธิยา” ๑๑

^{๑๑} พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย ธรรมบท ข้อ ๓๐
หน้า ๕๑-๕๒.

แปลความว่า

“เมื่อใด บุคคลเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยง เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ ข้อนี้เป็นทาง เหตุ ความหมดจด.

เมื่อใด บุคคลเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งหลาย เป็นทุกข์ เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ ข้อนี้เป็นทาง เหตุ ความหมดจด.

เมื่อใด บุคคลเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งหลาย เป็นอนัตตา เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ ข้อนี้เป็นทาง เหตุ ความหมดจด.”

และได้ประทานหลักใช้ในการพิจารณาพระไตรลักษณ์นี้ว่า

ยถาจิจํ ตํทุกขํ ยํ ทุกขํ ตทนต์ตา.^{๑๒}

แปลความว่า

สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์

สิ่งนั้น เป็นอนัตตา.

^{๑๒} พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑๗ สังยุตตนิกาย ชันธวรรค ข้อ ๔๒ หน้า ๒๘.

เพราะเหตุนี้ **พระพุทธโฆสาจารย์** ผู้รจนาคัมภีร์พระวิสุทธิมรรค ได้อธิบายพระพุทธานุญาตว่า “**สพเพ ธมมา อนตตา**” นี้ไว้ในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาว่า

“ตตถ **สพเพ ธมมาติ ปญจกฺขนฺธา**
เอว อธิปฺเปตา.อนตฺตาติ ‘มา ชีรฺนตุ มา
มียฺนตุติ วเส วตฺเตตุํ น สกฺกาติ อวสวตฺ-
ตฺนตฺเถน **อนตฺตา** สุญฺญา อสฺสามิกา
อนิสฺสรํติ อตฺถโ

แปลความว่า

“พระพุทธพจน์ว่า **สพเพ ธมมา**
ในพระคานานี้ **พระผู้มีพระภาคเจ้า**
ทรงประสงค์เอาเบญจขันธ์เท่านั้น.
พระพุทธพจน์ว่า **อนตตา** ความว่า ชื่อว่า
อนัตตา คือ ว่างเปล่า ไม่มีเจ้าของไม่มี
อิสระ เพราะความหมายว่าไม่เป็นไป
ในอำนาจว่า ‘ใครๆ ไม่อาจให้เป็นไป
ในอำนาจว่า ‘ธรรมทั้งปวงจงอย่าแก่ง
งอย่าตาย’”

^{๑๓} คัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา อรรถกถาขุททกนิกาย ธรรมบทคาถา ภาค ๗
หน้า ๖๒.

และได้แสดงไว้ในคัมภีร์มโนรธปุรณีว่า

“สพเพ ธมมา นาลิ อภินิเวสยา
เอตถ สพเพ ธมมา นาม ปญจกขนธา
ทวาทสายนานิ อฏฐารส ธาตุโย เต
สพเพปิ ตณหาทีฏฐิวเสน อภินิเวสยา
นาลินปริยตฺตา น สมตฺตาน ยุตฺตา.
กสฺมา. คหิตากาเรน อติฏฐันโต. เต हि
‘निज्जा सुखा उत्ताति คहितापि अनिज्जा
तुक्खा อนตฺताว สมปชฺชนฺติ. ตस्मा
นาลิ อภินิเวสยา” ๑๔

แปลความว่า

“ในพระพุทธพจน์ว่า สพเพ ธมมา
นาลิ อภินิเวสยานี้ มีวินิจฉันต์ต่อไปนี้.
ชื่อว่า ธรรมทั้งปวง ก็คือ ขันธ์ ๕ आयตนะ
๑๒ ธาตุ ๑๘ ธรรมแม้ทั้งหมดนั้น ไม่ควร
คือ ไม่ถูก ไม่ชอบ ไม่เหมาะ ที่จะยึดมั่น
ด้วยตัณหาและทิฏฐิ. เพราะเหตุไร ธรรมแม้
ทั้งหมดนั้นจึงไม่ควรยึดมั่น. เพราะธรรม

^{๑๔} คัมภีร์มโนรธปุรณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ภาค ๓
หน้า ๑๙๓.

เหล่านั้นไม่ตั้งอยู่โดยอาการที่จะยึดถือไว้.
จริงอยู่ ธรรมเหล่านั้น แม้ตนจะยึดถือ
เอาว่า ‘สังขารทั้งหลายเป็นของเที่ยง
เป็นสุข เป็นอัตตา’ ก็ย่อมสำเร็จผลว่าเป็น
ของไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตาทู่นั้นเอง.
เพราะฉะนั้น ธรรมทั้งปวงนั้นจึงไม่ควร
ยึดมั่น”

พระพุทธดำรัสว่า “สพเพ ธมมา อนตตา” ธรรมทั้งปวง
เป็นอนัตตา จึงหมายเฉพาะสังขารธรรมทั้งหลาย กับธรรมอื่นที่ไม่มี
แก่นสารสาระในความเป็นของเที่ยง ในความเป็นสุขที่ถาวรแท้จริง
และไม่มีสาระในความเป็นตัวตนเท่านั้น มิได้รวมถึงวิสังขาร
คือ พระนิพพาน อันเป็นปรมาัตถธรรม ที่มีสาระ (สารํ นิพพานํ)
เป็นอสังขตธรรม (อสงขตํ นิพพานํ) และ เป็นอมตธรรม (อมตํ
นิพพานํ) ^{๑๕} ด้วยแต่ประการใด

^{๑๕} พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๓๑ ขุททกนิกาย
ปฏिसัมภิตามรรค ข้อ ๗๓๕ หน้า ๖๒๙-๖๓๔.

เพราะเหตุดังนี้ ผู้สนใจศึกษาสัมมาปฏิบัติ พึงเข้าใจ
ความหมายของคำว่า “อนัตตา” ว่าหมายถึง “สภาวะ” ของธรรมชาติ
ทั้งปวงที่ไม่มีแก่นสารสาระ ในความเป็นของเที่ยง ในความเป็นสุข
ที่ถาวรแท้จริง และไม่มีสาระในความเป็นตัวตนของใครที่เที่ยงแท้
ถาวรแต่ประการใดด้วย ดังปรากฏในคัมภีร์เนตติภาวินี ว่า

“อนตตาทิ นิจจสสารสฺขสสารอดต
สสารหิตตตฺตา อสสารกฺกุญฺเฐน อนตฺตา,
อวสวตตฺตนกฺกุญฺเฐน วา อนตฺตา.” ^{๑๖}

“ข้อว่าอนตตาคือความว่าสภาวะธรรม
ทั้งหลายที่ชื่อว่า อนัตตา เพราะปราศจาก
สาระว่าเป็นของเที่ยงปราศจากสาระ
ว่าเป็นสุข และปราศจากสาระว่าเป็น
ตัวตน.

อีกอย่างหนึ่งที่ชื่อว่า อนัตตา
เพราะอรรถว่าไม่เป็นไปในอำนาจ
(ของตน).”

^{๑๖} คัมภีร์เนตติภาวินี ตอนที่ว่าด้วย “เทศนาวิภังคิกาวานา”

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญูญาณ กรุงเทพฯ ฯ, พ.ศ. ๒๕๓๘ หน้า ๗๕.
(พระมหามนตรี ขนดิสารโ ป.ธ.๘ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ เป็นผู้แปล.)

(๑.๒) อัตตา ในระดับโลกุตตรธรรม หรือ อัตตา
โดยปรมาตถธรรม

มีฎีกาอรรถาธิบาย โลกุตตรธรรม ๙ คือ
อัตตา และที่เป็นที่พึงดูเกาะ (คือ พระนิพพาน) ว่า

อตุตที่ปาติ เอตถ อตุตสทุเทน
ธมโมเอว วุตโต, สุวามตฺโถ เภฏฐา
วิภาวิตฺเตว. นววิโร โลกุตตรธมโม
เวทิตพฺโพ.โสหิจตฺตฺติโอะเมหิ อนฺชฺโณตถณียโต
ทีโปติ วุตโต. ^{๑๗}

แปลความว่า

ด้วย อตุต ศัพท์ ในบทว่า อตุต
ทีปา นี้ ท่านกล่าวถึงธรรมนั่นเอง,
เนื้อความนี้นั้น ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงประกาศไว้ก่อนแล้วนั้นเทียว พึง
ทราบว่ (คือ) โลกุตตรธรรม ๙ อย่าง
เพราะว่า โลกุตตรธรรม ๙ อย่าง นั้น
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกว่า เกาะ
(คือ พระนิพพาน) เพราะไม่พึงถูกห้วงน้ำ
ทั้ง ๔ (ได้แก่ ห้วงน้ำ คือ กาม, ภพ, ภวัฏฐิ
และอวิชชา) ท่วมทับเอา.

^{๑๗} คัมภีร์สันตปาสาสนา สังยุตตฎีกา มหาวรรค เล่ม ๒ ข้อ ๓๗๕
หน้า ๕๕๗.

อิตตาโลกุตตระ คือ สภาวะที่เป็น
อิตตาแท้ ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ตรัสแก่พระภิกษุทั้งหลาย ให้พากันอาศัย
อิตตาโลกียะอันเป็นเพียงสมมติบัญญัติ
ปฏิบัติธรรมเจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อ
ความบรรลุ คือ เพื่อความเข้าถึง รู้-เห็น
และเป็นพระนิพพานธาตุ ที่มีอยู่โดย
ปรমัตถ์ ณ ภายใน เป็นที่พึ่งอย่างแท้จริง
คือ เป็นที่พึ่งที่มีสภาพไม่วิปริต ดังเช่น
อิตตาที่พวกลัทธิภายนอกศาสนาพากัน
กำหนดถือเอา โดยอาการอันวิปริต
ตรงข้ามกับความจริงจากอิตตาที่มีอยู่
โดยปรมัตถ์นั้น

สำหรับข้อความในพระพุทธรพจน์
ที่ทรงแสดงว่า **อิตตาโลกุตตระ** คือ **ธรรม**
โดยปรมัตถ์ นี้ มีปรากฏดังเช่นคำว่า
“**อตุตทิปา**” คัมภีร์อรรถกถาชื่อสุมังคล
วิลาสินี ได้อธิบายคำว่า “**อตุตทา**” ในที่นี้
ว่าหมายถึง **พระนิพพาน**อันเป็นที่พึ่ง
ดุจเกาะ ส่วนคำว่า “**ธมม**” ซึ่งเป็นคำไวพจน์
ของคำว่า “**อตุตทา**” ท่านหมายถึง
โลกุตตรธรรม ๙ ดังนี้

อตตทีปาติ มหาสมุททคตา
ทีป วีย อตตานํ ทีป ปติฏฐํ กตวา วิหรณ.
อตตสรณาติ อตตคตติกา โหณ, มา
อณญคตติกา. ธมมทีปธมมสรณปเทสุปี
เอเสว นโย. เอตถ จ ธมโมติ นววิโร
โลกุตตรธมโม เวทิตัพโพ.^{๑๘}

แปลความว่า

บทว่า อตตทีปา ความว่า ท่าน
ทั้งหลายจงทำอัตตาให้เป็นที่พึง (คือ
พระนิพพานอันเป็นที่พึงดุจเกาะ)
ดุจคนผู้อยู่ท่ามกลางมหาสมุทรกระทำ
เกาะให้เป็นที่พึงอยู่เถิด. บทว่า อตตสรณา
คือ จงมีอัตตาเป็นคตติ (ที่ไป) จงอย่า
มีสิ่งอื่นเป็นคตติ (ที่ไป). แม้ในบทว่า
ธมมทีป และ ธมมสรณ ก็มีนัยเดียวกัน
นั่นแล. อนึ่ง พึงทราบว่า คำว่า ธรรมในที่นี้
ได้แก่ โลกุตตรธรรม ๔ อย่าง.

อัตตาโลกุตตรธรรมนี้แหละ ที่
พระผู้มีพระภาคตรัสแสดงว่า เป็นดุจเกาะ
(พระนิพพาน) คือ เป็นที่พึง เป็นที่ไป

^{๑๘} สารัตถปกาสินี อรรถกถาสังยุตตนิกาย มหาวารวรรค เล่ม ๓
หน้า ๒๗๗.

ในเบื้องต้น และเป็นธรรมที่มีอยู่จริง
โดยปรมาตม ฌ ภายใน คือ เป็นที่พึ่ง
ที่มีสภาพไม่วิปริต ดังเช่นอัสติที่พวกลัทธิ
ภายนอกศาสนาพากันกำหนดถือเอา โดย
อาการอันวิปริตจากความจริงตามลักษณะ
ของอัสติที่มีอยู่โดยปรมาตม ซึ่งพระธรรม
पालเถระ ได้อธิบายไว้ในคัมภีร์ฎีกา
สันตลัปปกาสนา ว่า

ทวิหิ ภาเคหิ อาโป คโต เอตถาติ
ทีโป, โอเมน ปรีคโต หุตฺวา อนชฺโฆตถโณ
ภูมิภาโค, อิธ ปน จตุหิปี โอเมหิ,
สํสารมโหเมเนว วา อนชฺโฆตถโณ อตฺตา
“ทีโป”ติ อธิปเปโต.เตนาห “มหาสมุทฺทคตา”
ติอาทิ.อตฺตสฺรณาติ อตฺตปปฏิสฺรณา.
อตฺตคตฺติกา วาติ อตฺตปฺรายณา ว. มา
อณฺญคตฺติกาติ อณฺญํ กิณฺจิ คตฺติ ปปฏิสฺรณํ
ปฺรายณํ มา จินฺตยิตถ. กสฺมา? อตฺตา
นาเมตถ ปรมตฺถโต ธมฺโม อพฺภนฺตรฎฺฐเฐน,
โส เอวํ สมปาทีโต ตุมหากํ ทิปิ ตาณํ คตฺติ
ปฺรายณนฺติ เตน วุตฺตํ “ธมฺมทีปา” ติอาทิ.^{๑๙}

^{๑๙} สันตลัปปกาสนา มหาวรรคฎีกา ฎีกาที่ฆนิกาย ภาค ๒

แปลความว่า

ชื่อว่า **ทีโป** (เกาะ) เพราะอรรถ
ว่าเป็นสถานที่ที่มีน้ำโดย ๒ ส่วน, ได้แก่
ภูมิภาคที่ถูกล้อมด้วยห้วงน้ำ (แต่) ไม่ถูก
น้ำท่วม, แต่ว่าในที่นี้ **อัตตา** ที่ท่าน
ประสงค์เอวว่า **ทีโป** (เกาะ) เป็น**อัตตา**
ที่ไม่ถูกห้วงน้ำแม่ทั้ง ๔ อย่าง หรือ
ห้วงน้ำใหญ่ คือ สังสารท่วมทับได้นั่นเอง.
เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวคำ เป็นต้นว่า
มหาสมุทรทตตา. บทว่า **อตุตตสธนา**
แปลว่า มี**อัตตา**เป็นที่ระลึกเฉพาะ. บทว่า
อตุตตคตिका วา แปลว่า มีตนเป็นที่ไปใน
เบื้องหน้านั่นเอง. บทว่า **มา อณฺญคตिका**
ความว่า เธอทั้งหลายจงอย่าคิดถึงคติ
ที่ระลึกเฉพาะที่ไป ในเบื้องหน้าอะไรๆ
อื่นเลย. เพราะอะไร? เพราะในบทว่า
อตุตตีปา เป็นต้นนี้ ธรรมโดยปรมัตถ์
ชื่อว่า **อัตตา** โดยหมายถึง ธรรมที่มี
ณ ภายใน. ธรรมโดย ปรมัตถ์ที่เป็น
อัตรานั้น ที่เธอทั้งหลายให้ถึงพร้อมแล้ว
อย่างนี้ ชื่อว่า เป็นเกาะ เป็นที่พึ่ง เป็นคติ
เป็นที่ไปในเบื้องหน้า.

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า
จึงตรัสว่า “ธมฺมทีปา” เป็นต้น.

และอรรถกถา ขุททกนิกาย สุตตนิบาต นั้นเอง ได้อรรถาธิบายว่า

อตฺตทีปาติ อตฺตโน คุณเณว
อตฺตโน ทีปํ กตฺวา วิจฺรุตฺตา ชีณาสว
วุจฺจนฺติ.

แปลความว่า

พระชีณาสพผู้ทำคุณธรรมของ
ตนนั่นเอง ให้เป็นที่พึงของตน เทียบไป
ท่านเรียกว่า เป็นผู้มีอัตตาเป็นที่พึง.

อัตตาลोकุตตระ อันเป็นปรมัตถ
ธรรมที่พระอริยเจ้า เช่น พระปัญจวัคคีย์
เป็นต้น ผู้ได้สดับพระธรรมเทศนา
“อนัตตลักษณะสูตร”จากสมเด็จพระสัมมา
สัมพุทธเจ้า ณ อสิปัตตมฤคทายวันแล้ว
และได้บรรลุแล้วนี้แหละ คือ ธรรมที่
พระสุปฏิปันโน อันมีหลวงพ่อดาวกน้ำฯ
พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)
สมเด็จพระสังฆราช (แพ ตีโสภณมหาเถร)

^{๒๐} คัมภีร์ปรมัตถโชติกา อรรถกถาขุททกนิกาย สุตตนิบาต เล่ม ๒
หน้า ๒๔๐.

และหลวงปู่มั่น ภูริทัตตมหาเถระ ฯลฯ
ท่านกล่าวหมายถึง ซึ่งต่างแสดงว่า

พระนิพพานเป็นสภาพเที่ยง
(นิจุจ) เป็นบรมสุข (ปรหม์ สุข) เป็นอัตตา
(ออตตา) แท้ (มิใช่อัตตาโลกียะอันเป็น
เพียงอัตตาสมมติ หรืออัตตาเทียม)

๒. เรื่อง “ธรรมกาย”

๒.๑. สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า
และพระอรหันต์ชีนาสพทั้งหลาย ต่างเป็น “ธรรมกาย” ด้วยกัน
ทั้งนั้น

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา นี้ เสด็จ
อุบัติขึ้นทั้งด้วยรูปกายอุบัติ และธรรมกายอุบัติ

ดังมีปรากฏในหนังสือปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ของ
สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) ดังนี้

“แม้องค์พระตถาคตองค์ศรีสากยมุนีโคตม
สัมมาสัมพุทธเจ้านี้ ซึ่งมีความปรากฏในโลก
อันสัตว์ได้ด้วยยาก ดังนี้ พระองค์ก็ได้อุบัติบังเกิดขึ้น
แล้วในโลก ด้วยรูปกายอุบัติ และธรรมกายอุบัติ

ทั้ง ๒ ประการ พร้อมทั้งอรรถปริยัติพจนานุกรมตาม
ธรรมดานิยมโดยพุทธธรรมดา

ความบังเกิดขึ้นด้วยรูปากายนั้น จัดเป็น
๒ คือ โลกกันตสมัยลงสู่พระครรรค์ (หยั่งลงสู่
พระครรรค์มารดาในปฏิสนธิกาลด้วยกายทิพย์
เห็นได้ด้วยตาธรรมกาย) และนิคมมนสมัย
ประสูติจากพระครรรค์ (เป็นเจ้าชายสิทธิธตตะ)

ส่วนความบังเกิดด้วยธรรมากายนั้น
(เป็นตถาคตหรือพระพุทธเจ้า พระพุทธรัตนะนั้น)
คือ (อภิสัมโพธิสมัย) ตรัสรู้พระอนุตตลัสมมา
สัมโพธิญาณ ฯ”

และหน้า ๕๑-๕๒ ว่า “... ครั้งนั้น หมื่น
โลกธาตุนีก็หวั่นไหวสะเทือนสะท้าน ทั้งแสงสว่าง
ยิ่งไม่มีประมาณ ก็ได้ปรากฏเกิดมีในโลก
ล่องเทวานุภาพของเทพดาทั้งหลาย ก็แล
อัครรรยทั้งหลายซึ่งสำเร็จด้วยธรรมดานิยม
เห็นปานใด ได้ปรากฏเกิดมีแล้วในโลก เมื่อครั้ง
พระองค์ประสูติเป็นการเกิดด้วยรูปากายอัน
บริบูรณ์นั้น ฉันทใด แม้ถึงเมื่ออภิสัมโพธิสมัย
ตรัสรู้พระอนุตตรลัสมมาสัมโพธิญาณ เป็นการ
เกิดด้วยธรรมากายนั้นเล่า สรรพอัครรรยทั้งปวง
เห็นปานนั้น ก็ได้ปรากฏเกิดมีแล้วฉันทนั้น

เพราะว่าความที่มาปรากฏเป็นชัดขึ้นก่อน
ในชาติความเกิดที่เป็นโลกุตตระ และความที่
โลกุตตรธรรมซึ่งไม่เป็นไปสิ้นกาลนานแล้ว และ
มาปรากฏเป็นชัดขึ้นก่อนในมนุษย์โลกนี้ เป็นชาติ
ความเกิดด้วย**ธรรมกาย**แห่งสมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้านั้น เป็นมหัศจรรย์ล้นล้นคุณพิเศษ
อื่นทั้งปวง เกิดมีในโลกแล้วด้วยประการฉะนี้

เอตตาวตา มุนินุทสส ปวตติที่ปนา กถา
รูปกายุปตติธมม- กายุปตติวิสาอัย
สทฐาปสาทุปปาทาย สงฺเขปาปริกิตติตา.

กถาถ้อยคำที่แสดงประวัติแห่งสมเด็จพระ
พระอังคีรสศากยมุนิโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วย
สามารถความบังเกิดขึ้นด้วย**รูปกาย** และ**ธรรมกาย**
ข้าพเจ้าทั้งหลายได้แสดงเพื่อจะให้เกิดศรัทธา
และเลื่อมใสโดยย่อ ด้วยประการฉะนี้” ๒๑

^{๒๑} สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว), ปฐมสมโพธิ (ทรงชำระโดย
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส) : มหามกุฏราชวิทยาลัยฯ
ฉบับพิมพ์ ครั้งที่ ๒๒/๒๕๓๓ หน้า ๑๐ และหน้า ๕๑-๕๒.

๒.๑ ก. ในสรวงคเณรคาถาว่าด้วยพระพุทธรเจ้า
๗ พระองค์ ต่างเสด็จอุบัติแท้โดย “ธรรมกาย”

สกล สมตต์ ไรค์ สรรงโค นาทุทส ปุพเพ
โสย ไรโค ทิฏฐุ วจนกเรนาติเทวสส ฯ

เยเนว มคเคน คโต วิปสสี

เยเนว มคเคน สีชี จ เวสสุ

กกุสนธโกนาคมโน จ กสสโป

เตนณชเสน อคมาสิ โคตโม ฯ

วืตตณหา อนาทานา	สตุตพุทธา ขโยคธา
เยหยัง เทสิโต ธมโม	ธมมญฺเตหิ ตาทิหิ
จตุตาริ อริยสจฺจานิ	อนุกมฺปาย ปาณินิ
ทุกขํ สมุทโย มคโค	นิโรธํ ทุกขสงฺขโย
ยสฺมี นินฺนตฺเตเต ทุกขํ	สํสารสฺมี อนนฺตกํ
เกทา อิมสฺส กายสฺส	ชีวิตสฺส จ สงฺขยา
อณฺโณ ปุณฺนพโกโว นตฺถิ	สุวิมุตฺโต สพฺพชิตฺติ ฯ ๒๒

แปลความว่า

“...เมื่อก่อน เราชื่อ**สรวงคะ**ไม่เคย
ได้เห็นโรค คือ อุปาทานชั้น ๕ ครบบริบูรณ์
ทั้งสิ้น โรคนั้น อันเราผู้ทำตามพระดำรัส
ของพระพุทธรเจ้า ซึ่งเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่
ได้เห็นแล้ว

^{๒๒} พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๖ ขุททกนิกาย เถรคาถา
ข้อ ๓๖๕ หน้า ๓๔๐-๓๔๑.

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนาม
ว่า พระวิปัสสี พระสิขี พระเวสสภู
พระกุกสันโธ พระโกนาคนนะ พระกัสสปะ
ได้เสด็จไปแล้วโดยทางใดแล พระสัมมา
สัมพุทธเจ้า พระนามว่า โคตม ก็ได้
เสด็จไปแล้วโดยทางนั้น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๗ พระองค์นี้
ปราศจากตัณหา ไม่ทรงถือมั่น ทรงหยั่ง
ถึงความสิ้นกิเลส **เสด็จอุบัติแท้โดย
ธรรมกาย ผู้คงที่** ทรงเฝ้าดูอนุเคราะห์
สัตว์ทั้งหลาย ได้ทรงแสดงธรรม คือ
อริยสัจ ๔ อันได้แก่ ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์
ความดับทุกข์ ทางเป็นที่สิ้นทุกข์ เป็นทาง
ไม่เป็นไปแห่งทุกข์ อันไม่มีที่สุดในสงสาร
เพราะกายนี้แตก และเพราะความสิ้นชีวิตนี้
การเกิดในภพใหม่อย่างอื่นมิได้มี เราเป็น
ผู้หลุดพ้นแล้วจากสรรพกิเลส และภพ
ทั้งปวง ฯ”

๒.๑ ข. สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสว่า
พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย มีธรรมกายมาก

มหนต์ธมมา พุทธมมกายา. ^{๒๓}

แปลความว่า

(นักปราชญ์เหล่านั้น ย่อมเป็น
พระสยัมภูปัจเจกชินเจ้า) มีธรรมใหญ่
มีธรรมกายมาก.

พระอรรถกถาจารย์ได้อรรถาธิบาย
พระพุทฺธพจน์นี้ ไว้ในคัมภีร์วิสุทธิชนวิลาสินี ว่า
ก็ ภูตา ? มหนต์ธมมา ปุริตมหาสมภารา
พุทฺธมมกายา อเนกธมม-สภาวะสรีรา. ^{๒๔}

^{๒๓} พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๓๒ ขุททกนิกาย อปทาน
ข้อ ๒ หน้า ๒๐

^{๒๔} คัมภีร์วิสุทธิชนวิลาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย อปทาน เล่ม ๑
หน้า ๒๔๕

แปลความว่า

ถามว่า ท่านเป็นอย่างไร? ตอบว่า
ท่านเป็นผู้มีธรรมยิ่งใหญ่ คือ มีบุญ
สมภารใหญ่ อันได้บำเพ็ญมาแล้วมี
ธรรมกายมาก คือ มีสภาวะธรรมมิใช่น้อย
เป็นกาย.

๒.๑ ค. พระอรหันต์แสดงตนเองว่า เป็นธรรมกาย

สัพพัตถิโตยํ สุตต รูปกาโย มยา ตว
อานนทียโย ธมมกาโย มม สัพพัตถิโต ตยา.^{๒๕}

แปลความว่า

ถามว่า ข้าแต่พระสุคตเจ้า รูปกาย
ของพระองค์นี้ หม่อมฉันทำให้เจริญ
เติบโตแล้ว **ธรรมกาย**อันน่าเพลิดเพลีน
ของหม่อมฉัน อันพระองค์ทำให้เจริญ
เติบโตแล้ว.

^{๒๕} พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๓๓ ขุททกนิกาย อปทาน
ข้อ ๑๕๗ หน้า ๒๘๔.

๒.๒ ผู้ใดเห็นธรรมกายด้วยญาณจักขุ ผู้นั้น
เห็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า
และพระอรหันต์

ดังที่ พระธรรมपालเถระ ได้แสดงไว้ใน
คัมภีร์ปรมัตถทีปนี ว่า

โส อารกาว มยหิ. อหฺลจ ตสฺสาติ
โส ภิกฺขุ มยา วุตฺตปฏฺธิปํ อปุเรนฺโต
มม พุเรเยว. อหฺยิจ ตสฺส พุเรเยว.
เอเตน มํสจกฺขุนา ตถาคตทสฺสนํ
รूपกายสโมธานญจ จ อกรณํ, ญาณจกฺขุ
นาว ทสฺสนํ ฌมฺมกายสโมธานเมว จ
ปมาณนฺติ ทสฺเสติ. เตเนวาท ฌมฺมํ หิ โส
ภิกฺขเว ภิกฺขุ น ปสฺสติ, ฌมฺมํ อปสฺสนฺโต มํ
น ปสฺสตีติ

ตตถ“ธมฺโม นาม นววิธํ โลกุตฺตรธมฺโม,
โส จ อภิชฌาทีหิ ทสฺสิต-จิตฺเตน น สกฺกา
ปสฺสิตฺตุํ, ตสฺมา ฌมฺมสฺส อทสฺสนฺโต ฌมฺมกายํ
จ น ปสฺสตีติ ตถา หิ วุตฺตํ:-

“กินเต วกฺกลิ อิมินา ปุติกาเยน
ทัญญูณ, โย โข วกฺกลิ ฌมฺมํ ปสฺสติ, โส มํ
ปสฺสติ. โย มํ ปสฺสติ, โส ฌมฺมํ ปสฺสตีติ,
“ฌมฺมญฺโตะ พุรหฺมญฺโตะติ จ
“ฌมฺมกาโย อิติปิ, พุรหฺมกาโย
อิติปิติ จ อาที. ^{๒๖}

แปลความว่า

คำว่า โส อารกาว มยฺหํ, อหฺลจ
ตสฺส (ภิกษุผู้นั้นอยู่ห่างไกลเราทีเดียว
และเราก็ออยู่ห่างไกลภิกษุผู้นั้น) ความว่า
ภิกษุผู้นั้น เมื่อไม่บำเพ็ญปฏิบัติที่เรา
ตถาคตกล่าวแล้ว ให้บริบูรณ์ ก็ชื่อว่า
เป็นผู้อยู่ไกลเราตถาคตทีเดียว, และ
เราตถาคตก็ชื่อว่าอยู่ไกลเธอเหมือนกัน.
ด้วยคำว่า พระองค์ทรงแสดงว่า การเห็น
พระตถาคตด้วยมังสจักขุก็ดี การอยู่
รวมกันทางรูปกายก็ดี ไม่ใช่เหตุ, การเห็น
ด้วยญาณจักขุเท่านั้น และการอยู่รวมกัน
ด้วยธรรมกายต่างหาก เป็นประมาณ,

^{๒๖} คัมภีร์ปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย อิติวุตตกะ หน้า ๓๓๔.

เพราะเหตุที่นั่นนั่นเอง พระผู้มีพระภาคเจ้า
จึงได้ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะว่า
ภิกษุนั้น ไม่เห็นธรรม, เมื่อไม่เห็นธรรม
ก็ไม่เห็นเราตถาคต”.

ในคำว่า “เมื่อไม่เห็นธรรมก็ไม่เห็น
เราตถาคต” นั้นมีอธิบายว่า “โลกุตตรธรรม
๙ ประการ ชื่อว่า ธรรม, ก็เธอไม่อาจจะ
เห็นโลกุตตรธรรมนั้นได้ด้วยจิตที่ถูก
อวิชชา เป็นต้น ประทุษร้าย, เพราะฉะนั้น
ก็ เหตุที่ไม่เห็นธรรม เธอชื่อว่าไม่เห็น
ธรรมกาย” สมจริงตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสไว้ว่า:-

“ดูก่อนวัคคลี ประโยชน์อะไรแก่เธอ
ด้วยกายอันเปื่อยเน่านี้ที่เธอได้เห็นแล้ว,
ดูก่อนวัคคลี ผู้ใดแล เห็นธรรม, ผู้นั้น
ก็เห็นเราตถาคต. ผู้ใดเห็นเราตถาคต,
ผู้นั้นก็เห็นธรรม”

และว่า “เราตถาคตเป็นพระธรรม
เราตถาคตเป็นพรหม”

และว่า “เราตถาคตเป็นธรรมกาย
บ้าง, เป็นพรหมกาย บ้าง” ดังนี้ เป็นต้น.

๒.๓ พระธรรมกายของสมเด็จพระสัมมา
สัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์
เป็น อตต

พระธรรมपालเถระ ได้แสดงไว้ในคัมภีร์ปรมัตถ
ทีปนี ว่า

ปรํ วา อตตภูตโต ธรรมกายโต อณูญ
ปฏิปกขํ วา ตทนตถกํ กิเลส โจรณ
มินาติ หีสติติ ปรม. ^{๒๗}

แปลความว่า

หรือบารมีย่อมทำลายปฏิปักษ์อื่น
จากธรรมกายที่เป็นอตต หรือย่อม
ทำลายหมูโจร คือ กิเลส ที่ทำความพินาศ
แก่ธรรมกายที่เป็นอตตานั้น เหตุนั้น
จึงชื่อว่า ปรมะ.

ข้อมูลจากหลักฐานในคัมภีร์ต่างๆ ที่นำมาแสดง
พอเป็นตัวอย่างนี้เพียงพอที่จะสรุปได้ว่า พระนิพพานธาตุ
ที่พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าพระอรหันต์ปัจเจกพุทธเจ้า
และพระอรหันต์สาวก ท่านได้บรรลุแล้ว ขณะยังทรง
พระชนม์ชีพอยู่ ชื่อว่า “สอฺปาติเสสนิพพานธาตุ”

^{๒๗} คัมภีร์ปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย จริยาปิฎก หน้า ๓๒๔.

เมื่อแตกกายทำลายขั้นแล้ว ชื่อว่า ดับขันธปรินิพพาน ด้วย “อนุปาติเสสนิพพานธาตุ” นี่นั่นเอง เป็นธรรมชาติที่ทรงคุณธรรม และสภาวะพระนิพพานอันมีแก่นสารสาระในความเป็นตนโลกุตตระ (โลกุตตรอตตา) แท้ ก็คือ ธรรมกาย (กายที่สำเร็จด้วยธรรม) ที่บรรลुरुหัตถผลแล้ว ของพระตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และของพระอรหันตเจ้าทั้งหลาย นั่นเอง.

๒.๔ โลกุตตรธรรม ๙ อย่าง เป็นอสังขตธรรม และเป็นพระวรกายของพระตถาคต พระอรหันต์

มีปรากฏในคัมภีร์สารัตถ์ปกาสินี

ว่า

โย โข วกุลลิ ธมฺมนฺติ อิทฺ ภควา
“ธมฺมกาโย โข มหาราช ตถาคโถติ วุตฺตํ
ธมฺมกายํ ทสฺเสติ. นววิธํ हि โลกุตฺตรธมฺโม
ตถาคตสฺส กาโย นาม.”^{๒๘}

แปลความว่า

^{๒๘} คัมภีร์สารัตถ์ปกาสินี อรรถกถาสังยุตตนิกาย ชันธรวรรค เล่ม ๒
หน้า ๓๔๒-๓๔๓.

ในคำว่า “โยโซ วุกกลิธมม” นี้
พึงทราบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรง
แสดงความเป็นพระองค์เป็นธรรมกาย
ที่ตรัสไว้ว่า “ขอถวายพระพรมหาบพิตร
ธรรมกายแล คือ พระตถาคต” ความจริง
โลกุตตรธรรม ๙ อย่าง ชื่อว่า เป็น
พระวรกายของพระตถาคต.

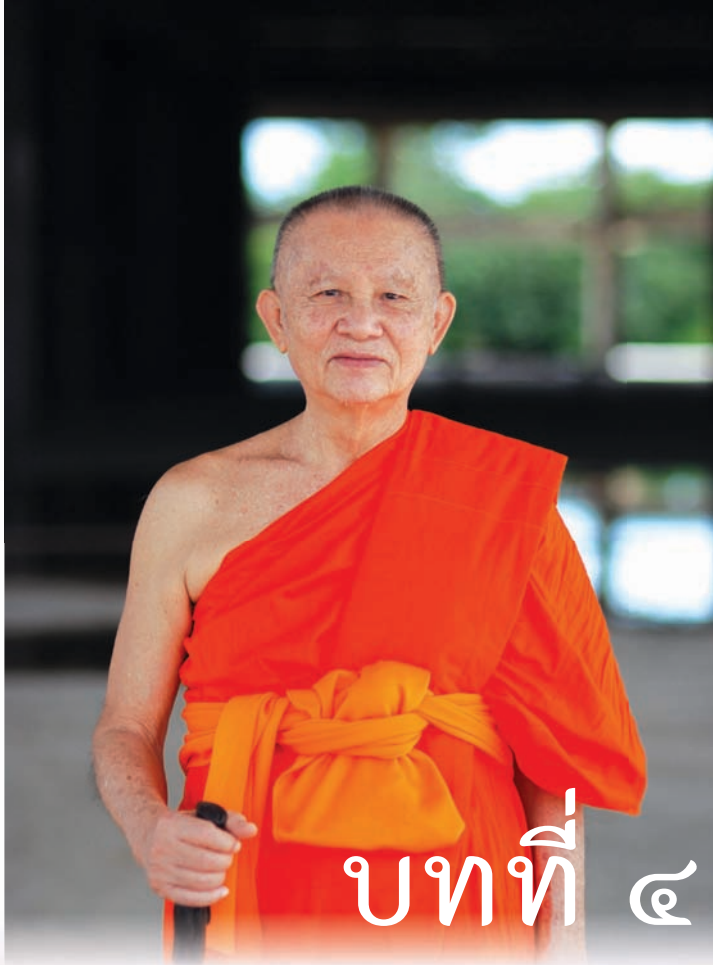
มคฺคผลานิ จ อสงฺขตา จ ธาตุ
อิเม ธมฺมา โลกุตฺตรํ ฯ ^{๒๔}

แปลความว่า

คำว่า “โลกุตตรธรรม ๙ อย่าง”
ได้แก่ มรรค ๔ ผล ๔ และพระนิพพานธาตุ
(อสังขตธาตุ) ๑.

เพราะเหตุนี้ ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตตผลแล้วนั่นเอง
เป็นธรรมที่ทรงคุณธรรมของพระนิพพาน คือ พระนพโลกุตตรธรรม
๙ ประการ เป็น พระนิพพานธาตุ โดยความหมายเดียวกันกับ
นิโรธธาตุ อันเป็นอสังขตธรรม ที่ไม่ปรากฏความเกิด ไม่ปรากฏ
ความเสื่อมสลาย และเมื่อตั้งอยู่ก็ไม่ปรากฏความแปรปรวน
และเป็นอัตตาท้องค์จริง คือ พระตถาคตเจ้า พระอรหันตเจ้า.

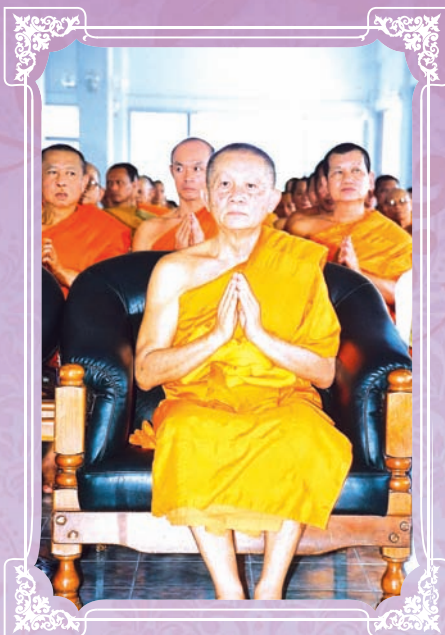
^{๒๔} พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๓๔ (อภิธรรมปิฎก) ข้อ ๗๐๖
หน้า ๒๗๘.

บทที่ ๔

ศรัทธาการศึกษาสัมมาปฏิบัติ
ถึงธรรมกาย
และพระนิพพานของพระพุทธเจ้า (ต่อ)

ศรัทธาการศึกษาสัมมาปฏิบัติ ถึงธรรมกาย และพระนิพพานของพระพุทธเจ้า (ต่อ)

๑. เรื่อง พระนิพพาน

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนให้เวไนยสัตว์ คือ สัตว์โลกที่พอจะสอนให้รู้ - ให้เข้าใจ เพื่อให้อาศัยตนโลกิยะ หรือ ตนโดยสมมติศึกษาสัมมาปฏิบัติสมถวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ให้ถึง คือ เป็นตนโลกุตตระ อันเป็น ตนโดยปรมาตม์ ให้เป็นเกาะ - เป็นที่พึ่ง เป็นที่ไป คือ เพื่อให้บรรลุมรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ รวมเป็น พระนพโลกุตตรธรรม ๙ ประการนั้น คือ “ธรรมกาย” อันเกิดแต่การปฏิบัติธรรมได้เข้าถึง ได้รู้ ได้เห็น (แจ้ง) และได้เป็น “ธรรมกาย” นี้แหละ คือ ตนแท้ - ตนโลกุตตรธรรม กล่าวคือ ตนโดยปรมาตม์ และเป็น “อสังขตธรรม”

ความเห็นแจ้งแทงตลอดนั้น เป็นไปโดยอาการตรัสรู้ พระอริยสัจจ ๔ ด้วยญาณ ๓ คือ สัจจญาณ กิจจญาณ และ กตญาณ มีอาการ ๑๒ ด้วยความเห็นแจ้งแทงตลอด พระอริยสัจจ ๔ ด้วยญาณเดียวโดยความเป็นของแท้ด้วยอาการ ๑๖ ว่า ในบรรดาอริยสัจจทั้ง ๔ นั้น ทุกขอริยสัจจ ทุกขสมุทัยอริยสัจจ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจจ เป็น สังฆตธรรม ที่ปรากฏ ความเกิด (อุปปาโท ปญฺญาติ) ๑ ปรากฏความเสื่อมสลาย (วโย ปญฺญาติ) ๑ เมื่อตั้งอยู่ปรากฏความแปรปรวน (ฐิตสส อณฺณตตํ ปญฺญาติ) ๑ ส่วน นิโรธอริยสัจจ นั้น เป็นอสังฆตธรรม ที่ไม่ปรากฏความเกิด (น อุปปาโท ปญฺญาติ) ๑ ไม่ปรากฏความ เสื่อมสลาย (น วโยปญฺญาติ) ๑ และเมื่อตั้งอยู่ ไม่ปรากฏความ แปรปรวน (น ฐิตสส อณฺณตตํ ปญฺญาติ) ๑ ^{๓๐}

นิโรธอริยสัจจ โดยความเป็นอสังฆตธรรม นั้นแหละ คือ “นิโรธธาตุ” ที่มีความหมายเดียวกันกับ “พระนิพพานธาตุ” อันสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ และได้ทรงบรรลุ คือ มรรค ๔ ผล ๔ พระนิพพาน ๑ รวมเรียกว่าพระนพโลกุตตรธรรม ๙ (ประการ) แล้ว ก็คือ “ธรรมกาย” ที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดง พระองค์ว่า เป็น “ธรรมกาย” อันเป็นตนโลกุตตร ตนโดยปรমัตถ์ นั้นเอง

^{๓๐} พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๓๑ ขุททกนิกาย ปฏิสัมภทา มรรค ข้อ ๕๔๙ หน้า ๔๕๓-๔๕๔.

พระนิพพานนั้น บัณฑิตพึงเข้าใจความหมาย
โดย ๓ นัย คือ

๑. คุณธรรม ของพระอริยเจ้า และสภาวะ
พระนิพพาน

คุณธรรมของพระอริยเจ้าผู้บรรลु
พระนิพพานธรรมนั้น คือ มรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑
เป็นคุณธรรมของพระอริยเจ้า ๔ ระดับ คือ

๑. ก. คุณธรรมของพระโสดาบันบุคคลผู้ละ
สัณฺญโยชน (คือ กิเลสเครื่องร้อยรัดให้ติดอยู่กับโลกอัน
เป็นทุกข์) เบื้องต่ำ ๓ ด้วยพระโสดาปัตติมรรค การปฏิบัติ
เพื่อบรรลุโสดาปัตติผล ได้แก่ ละสักกายทิฏฐิ (ความเห็น
ว่าเป็นตัวของตนเป็นเหตุให้ยึดถือตัวตนด้วยตัณหา และทิฏฐิ)
วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัยเป็นเหตุให้ไม่แน่ใจในปฏิบัติ)
เครื่องดำเนิน คือ ในธรรมปฏิบัติโดยทางสายกลาง ได้แก่
ศีล-สมาธิ-ปัญญา เป็นต้น) สลัปปตปรามาส (ถือศีลพรต
อย่างงมงาย เช่น ถือว่า เพียงประพาศศีล และวัตร
ให้เคร่งครัด ก็พอที่จะบริสุทธิ์ หลุดพ้นได้ เพราะไม่เข้าใจ
ความหมายของไตรสิกขา คือ ศีล-สมาธิ-ปัญญา
อันมีนัยอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘)

๑. ข. คุณธรรมของพระสกทาคามีบุคคล ผู้ละ
สัญญาโยชน์ เบื้องต่ำ ๓ ได้ แล้วยังกิเลสอันมีโลภะ/ราคะ
โทสะ โมหะ ให้เบาบางลงจากระดับพระโสดาบันบุคคล

๑. ค. คุณธรรมของพระอนาคามีบุคคล ผู้ละ
สัญญาโยชน์ (อันเป็นทางให้บรรลุพระอนาคามีผล) เบื้องต่ำ
ได้อีก ๒ คือ ละกามราคะ (ความกำหนดยินดีในกาม)
๑ ปฏิกขะ (ความขัดใจ ซึ่งเคียด แค้นเคือง หรือ หงุดหงิด
ด้วยอำนาจโทสะ) ๑

๑. ง. คุณธรรมของพระอรหันต์บุคคล ผู้ละ
สัญญาโยชน์ (อันเป็นทางให้บรรลุพระอรหันต์ผล) เบื้องสูง ๕
(รวมเป็นญาณละสัญญาโยชน์ได้ทั้ง ๑๐) ได้แก่ รูปราคะ
(ความติดใจในรูปธรรมอันประณีต) ๑ อรูปราคะ (ความ
ติดใจในอรูปธรรมอันประณีตอย่างยิ่ง) ๑ มานะ
(ความถือตัว ถือตน ว่า ตัวเป็นโน่นเป็นนี่) ๑ อุทธัจจะ
(ความฟุ้งซ่าน) ๑ และอวิชชา (ความไม่มีวิชา ให้รู้แจ้ง –
เห็นแจ้งชัดในสภาวะธรรมและอริยสัจจธรรมตามความ
เป็นจริง) ๑

๑. จ. คุณลักษณะ/สภาวะพระนิพพานธาตุนั้น
ท่านพระธรรมเสนาบดีสารีบุตร ได้แสดงไว้ในวิปัสสนากถา
๔๐ ข้อ มีเป็นต้นว่า “เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นเบญจขันธ์
โดยความมีอาพาธ ย่อมได้อนุโลมขันธ์ เมื่อพิจารณา
เห็นว่า ความดับแห่งเบญจขันธ์ เป็นนิพพานไม่มีอาพาธ
ย่อมหยั่งลงสู่สัมมัตตนิยาม” คือ เทียบต่อการบรรลุ
มรรคผลนิพพาน (อธิบายความว่า ย่อมหยั่งลงสู่มรรคญาณ
ผลญาณ) ดังพระธรรมภาษิตในวิปัสสนากถา ปัญญา
วรรค ^{๓๑} ว่า

กตเม จตฺตาฬีสาย อากาเรหิ
อนุโลมิกัณฺฐิ ปฏิลกติกตเมหิ จตฺตาฬีสาย
อากาเรหิ สมฺมตฺตนิยามํ โอกกมฺติฯ
ปญฺจกฺขนฺธ อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคฺโต
คณฺหโต สลฺลโต อฆโต อาพาธโต ปฺรโต
ปฺโลกโต อิตฺติโต อุปทฺทวโต ภยโต อุปสคฺคโต
จลโต ปภงฺคโต อทฺธวโต อตฺตถาณโต
อเลณโต อสฺรณโต ริดฺดโต ตฺวจฺฉโต สฺสยฺญโต
อนตฺตโต อาทึนฺวโต วิปริณามธมฺมโต
อसारกโต อฆมฺมูลโต วรฺกโต วิภวโต
สาสวโต สงฺขตโต มารามิสฺสโต ชาติธมฺมโต

^{๓๑} พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๓๑ ขุททกนิกาย ปาฏิกวรรค
ข้อ ๗๓๘ หน้า ๖๒๙-๖๓๔.

ขรารมมโต พุยาธิธมมโต มรณธมมโต
โสภณธมมโต ปริเทวธมมโต อุปายาธมมโต
สงกิลลธมมโต

ปณฺจกฺขนฺธ อณฺิจจโต ปสฺสนโต
อนฺุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺฐิลกฺติ ปณฺจนํ ขนฺธานํ
นิโรธํ ํจํ นิพฺพานนฺติ ปสฺสนโต
สมฺมตฺตนิยํ โอกฺกมฺติ

ปณฺจกฺขนฺธ ทฺกฺชโต ปสฺสนโต
อนฺุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺฐิลกฺติ ปณฺจนํ
ขนฺธานํ นิโรธํ สฺขํ นิพฺพานนฺติ ปสฺสนโต
สมฺมตฺตนิยํ โอกฺกมฺติ...ฯลฯ

แปลความว่า

ภิกษุย่อมได้อนุโลมขันติ ด้วย
อาการ ๔๐ อะไรบ้าง อย่างลงสู่สัมมัตต-
นิยาม ด้วยอาการ ๔๐ อะไรบ้าง

ภิกษุพิจารณาเห็นเบญจขันธ์
โดยความเป็นของไม่เที่ยง ๑ เป็นทุกข์ ๑
เป็นโรค ๑ เป็นดังหัวผี ๑ เป็นดังลูกศร ๑

เป็นความลำบาก ๑ เป็นอาพาธ ๑ เป็น
อย่างอื่น ๑ เป็นของชำรุด ๑ เป็น
เสนียด ๑ เป็นอุปาทวี ๑ เป็นภัย ๑
เป็นอุปสรรค ๑ เป็นความหวั่นไหว ๑
เป็นของผูกพัน ๑ เป็นของไม่ยั่งยืน ๑
เป็นของไม่มีอะไรต้านทาน ๑ เป็นของ
ไม่มีอะไรป้องกัน ๑ เป็นของไม่เป็น
ที่พึ่ง ๑ เป็นของว่าง ๑ เป็นของเปล่า ๑
เป็นของสูญ ๑ เป็นอนัตตา ๑ เป็นโทษ ๑
เป็นของมีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ๑
เป็นของหาสาระมิได้ ๑ เป็นมูลแห่ง
ความลำบาก ๑ เป็นดังเพชฌฆาต ๑
เป็นความเสื่อมไป ๑ เป็นของมีอาสวะ ๑
เป็นของอันปัจจัยปรุงแต่ง ๑ เป็นเหยื่อ
แห่งมาร ๑ เป็นของมีความเกิดเป็น
ธรรมดา ๑ เป็นของมีความแก่เป็น
ธรรมดา ๑ เป็นของมีความป่วยไข้
เป็นธรรมดา ๑ เป็นของมีความตาย
เป็นธรรมดา ๑ เป็นของมีความเศร้าโศก
เป็นธรรมดา ๑ เป็นของมีความรำไร
เป็นธรรมดา ๑ เป็นของมีความคับแค้น
เป็นธรรมดา ๑ เป็นของ มีความเศร้าหมอง
เป็นธรรมดา ๑

เมื่อพิจารณาเห็นเบญจขันธ์
โดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมได้อนุโลม
ขันธ์ เมื่อพิจารณาเห็นว่า ความดับแห่ง
เบญจขันธ์ เป็น นิพพานเที่ยงแท้ ย่อมอย่าง
ลงสู่สัมมัตตนิยาม

เมื่อพิจารณาเห็นเบญจขันธ์
โดยความเป็นทุกข์ ย่อมได้อนุโลมขันธ์
เมื่อพิจารณาเห็นความดับแห่งเบญจขันธ์
เป็นนิพพานเป็นสุข ย่อมอย่างลงสู่สัมมัตต
นิยาม ฯลฯ

พระธรรมภาสิตใน วิปัสสนากถา นี้ แสดงอาการบรรลุมรรค ผล นิพพาน ว่า เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นเบญจขันธ์โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาเป็นธรรมที่ไม่มีแก่นสารสาระ เป็นธรรมที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง คือ สังขตธรรม เป็นธรรมที่ต้องเกิด-แก่-เจ็บ-ตาย ... ฯลฯ ย่อมได้อนุโลมขันธ์ คือ เห็นแจ้งแทงตลอดในพระไตรลักษณ์ ภูมิจิตสูงขึ้นสู่อนุโลมญาณต่อเมื่อภิกษุตกกระแสนิพพานพิจารณาเห็นความดับแห่งเบญจขันธ์ของพระอรหันต์ผู้ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุपाติเสสนิพพานธาตุในอายตตนิพพานจึงเห็นแจ้งชัดด้วยญาณรัตนะของพระธรรมกาย ว่า พระนิพพานธาตุของพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า พระอรหันต์ปัจเจกพุทธเจ้า และ

พระอรหันต์สาวก (ผู้ดับขันธปรินิพพาน ด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ
นั้นนั่นแหละ เป็น นิพพานที่เที่ยง เป็นสุข เป็นปรมัตถ์ (อัตตาแท้)
เป็นธรรมที่มีแก่นสารสาระ เป็นพระนิพพานธรรมที่ไม่ประกอบด้วย
ปัจจัยปรุงแต่ง คือ อสังขตธรรม เป็นอมตธรรมที่ไม่มีความเกิดใหม่
ไม่มีความแก่ ไม่มีความเจ็บไข้ (ไม่อาพาธ) และไม่ตาย เป็น
(อมตธรรม) ฯลฯ ๔๐ ข้อ นั้นนั่นเอง จึงยังลงสู่สัมมัตตนิยาม
คือ เที่ยงต่อการบรรลุมรรค - ผล - นิพพาน ได้แก่ หยั่งลง
ในขณะมรรคญาณ ผลญาณ ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้

๒. เรื่อง พระนิพพานธาตุ : ธรรมที่ทรงคุณธรรม และสภาวะพระนิพพาน

๒.๑ พระนิพพานธาตุ ๒ อย่าง

พระนิพพานธาตุ ได้แก่ วิราคธรรม อัน
เป็นที่สิ้นไปแห่งสรรพกิเลสนี้ได้ในความหมายว่า
“วิราคธรรม ธรรมอันออกแล้วจากตัณหา” และ
ดังพระพุทธดำรัสว่า

เทวมา ภิกขเว นิพพานธาตุโย, กตมา
เทว สอุปาทิเสสา จ นิพพานธาตุ
อนุปาติเสสา จ นิพพานธาตุ.^{๓๒}

^{๓๒} พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ
ข้อ ๒๒๒ หน้า ๒๕๘-๒๕๙.

แปลความว่า

ภิกษุทั้งหลาย นิพพานธาตุ ๒ ประการ นี้,
๒ ประการ เป็นไฉน คือ สอฺปาติเสสนิพพานธาตุ ๑
อนฺปาติเสสนิพพานธาตุ ๑.

ตามพระพุทธดำรัสข้างต้นนี้ พระนิพพานธาตุ
มี ๒ ประการ คือ

๒.๑ ก. สอฺปาติเสสนิพพานธาตุ

คือ พระนิพพานธาตุของพระอรหันต์
ที่ยังครองเบญจขันธ์อยู่ (ยังมีชีวิตอยู่) ได้ในพระบาลีว่า

กตมา จ ภิกฺขเว สอฺปาติเสสา นิพฺพานธตฺถ
อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรหํ โหติ ซีณาสโว
วุสิตฺวา กตกรณียํ โอหิตภาโร
อนฺอุปตฺตสทฺธโต ปริกฺขิณภวสํโยชนํ
สมมทญฺญา วิมุตฺโต ตสฺส ติฏฐนฺเตว
ปญฺจินฺทริยานิ เยสํ อวิฆาตตฺตา
มนาปามนাপิ ปจฺจนุโกติ สุขทุกขํ
ปฏิสํเวทยติ ตสฺส โย รากกฺขโย
โทสกฺขโย โมหกฺขโย อयํ วุจฺจติ ภิกฺขเว
สอฺปาติเสสานิพฺพานธตฺถ...ฯเปฯ...

เอกา ทิ ธาตุ อธิ ทิฏฐธมมิกาส
อุปาทิเสสา ภวเนตติสงขยา.^{๓๓}

แปลความว่า

ภิกษุทั้งหลาย ก็ สอุปาทิเสส นิพพานธาตุ
เป็นไฉน ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้
เป็นพระอรหันตชีณาสพ อยู่จบ
พรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว
ปลงภาระลงได้แล้ว บรรลุประโยชน์
ของตนแล้ว มีสังโยชนในภพสิ้นรอบแล้ว
หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้น
ย่อมเสวยอารมณ์ทั้งที่พึงใจ และไม่พึงใจ
ยังเสวยสุขและทุกข์อยู่ เพราะความที่
อินทริย์ ๕ ทั้งหลายของเธอตั้งอยู่นั่นเอง
เป็นธรรมชาติไม่บับสลาย ภิกษุทั้งหลาย
เราเรียกความลื่นไปแห่งราคะ ความลื่นไป
แห่งโทสะ ความลื่นไปแห่งโมหะนี้
ของภิกษุนั้น ว่าเป็น สอุปาทิเสส
นิพพานธาตุ... ฯลฯ..

^{๓๓} พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ
ข้อ ๒๒๒ หน้า ๒๕๘-๒๕๙.

ธาตุอย่างหนึ่งแล เป็นไปในธรรม
อันแลเห็นแล้ว (คือ ในอรรถภาพปัจจุบัน)
ในโลกนี้ ชื่อว่า (นิพพานธาตุ) มีอุปาทิ
(เบญจขันธ์) ยังเหลือเพราะสิ้นตัณหา
อันนำไปสู่ภพ.

๒.๑ ข. อนุปาติเสสนิพพานธาตุ

คือ พระนิพพานธาตุของพระอรหันต์
ที่เบญจขันธ์แตกทำลายแล้ว (ตาย) ดังพระบาลีว่า

กตมา จ ภิกขเว อนุปาติเสสา
นิพพานธาตุ อธิ ภิกขเว ภิกขุ อรหํ โหติ
ชีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร
อนุปปตตสทตโธ ปริกชีณภวสโยชโน
สมมทญญา วิมุตโต ตสส อีธเว ภิกขเว
สพพะเวทยิตานิ อนภินนทิตานิ สิตติ
ภวิสสนติ อโย วุจจติ ภิกขเว อนุปาติเสสา
นิพพานธาตุ...ฯเปฯ

อนุปาติเสสา ปน สมปรายิกา

ยมฺหิ นิรุชฌนฺติ ภวานิ สพฺพโส. ^{๓๔}

แปลความว่า

ภิกษุทั้งหลาย ก็ อนุปาติเสส นิพพานธาตุ
เป็นไฉน ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้
เป็นพระอรหันตชีนาสพ อยู่จบ
พรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว
ปลงภาระลงได้แล้ว บรรลุประโยชน์
ของตนแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นรอบแล้ว
หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ เวทนา
ทั้งปวงในอัตภาพนี้แหละของภิกษุนั้น
เป็นธรรมชาติ (อันกิเลสทั้งหลายมีต้นหา
เป็นต้น) ให้เพลิดเพลินมิได้แล้ว จัก
(ดับ) เย็น ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า
อนุปาติเสสนิพพานธาตุ... ฯลฯ
ส่วนธาตุเป็นไปในธรรมอันจะพึงถึง
ข้างหน้า เป็นที่ซึ่งภพทั้งหลายดับโดย
ประการทั้งปวง เป็น (นิพพานธาตุ)
หาอุปาทิ (เบญจขันธ์) เหลือมิได้.

^{๓๔} พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ
ข้อ ๒๒๒ หน้า ๒๕๙.

อนึ่ง พระธรรมपालเถระ ได้ธรรมาธิบาย
“พระนิพพานธาตุ” ตามพระพุทธรังษีว่า “เป็นธรรม
ที่ทรงสภาวะพระนิพพาน” ดังมีปรากฏในคัมภีร์
ปรมัตถทีปนี ว่า

ตทเว นิสสุตตนิชชีวญฺเฐน สภาว-
ธารณญฺเฐน จ ธาตุติ นิพพานธาตุ.^{๓๕}

แปลความว่า

พระนิพพานนั้นนั่นเอง ชื่อว่า เป็นธาตุ
เพราะความหมายว่าไม่มีสัตว์ และไม่มีชีวะ
และเพราะความหมายว่า เป็นธรรมที่
ทรงสภาวะ (พระนิพพาน) ไว้เพราะเหตุนี้
จึงชื่อว่าพระนิพพานธาตุ.

พระนิพพานนั้น เป็นสภาวะที่สูญแต่กิเลส
อวิชชา ตัณหา อุปาทาน และสูญจากสังขาร ได้แก่
อตฺตลลอกียะทังปวง จึงชื่อว่า “อคฺคสูญ” คือ ความสูญ
อันเป็นเลิศจากตน (โลกียอตฺตล) และสิ่งทีเ็นองด้วย
ตนนั้น และอีกอย่างหนึ่ง คือ สูญจากสังขาร (ความปรຸงแต่ง)
ทังปวง^{๓๖} นี้ได้ในกรณีพระอเสขมุนีผู้บรรลຸ “สอฺอุปาทิเสส

^{๓๕} ปรมัตถทีปนี อรรถถา ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ หน้า ๑๘๘.

^{๓๖} อรรถถาขุททกนิกาย ปุณฺณิสมํภิทามรรค ภาค ๒ หน้า ๒๗๙

นิพพานธาตุ” แต่ยังคงเบญจขันธ์อยู่ และชื่อว่า “ปรมัตถสฺส” คือ ความสฺสอันเป็นประโยชน์สูงสุด เพราะไม่มีสิ่งขารทั้งปวง^{๓๗} กล่าวคือ ไม่มีทั้งความปรุงแต่ง และทั้งเบญจขันธ์ นี้ได้กรณีพระอเสขมุนีผู้ดับเบญจขันธ์ แล้ว (ตาย) และปรินิพพานด้วย “อนุปาติเสสนิพพานธาตุ” อันเป็นอมตรรรมที่ไม่มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย อีกต่อไป จึงชื่อว่า เป็นสภาพ “เที่ยง (นิจฺจํ)” “เป็นบรมสุข (ปรมํ สุขํ)” และ “ยังยืน/มั่นคง (ธฺวํ/สสฺสํ)”

พระนิพพานธาตุที่ทรงสภาวะพระนิพพาน หาได้สูญสิ้นหมดไปด้วยไม่ อุปมาดังเรือนว่าง หม้อว่าง มิได้หมายความว่า เรือนและหม้อไม่มี หรือสูญสิ้นไปหมดไป เพียงแต่ว่า เรือนหรือหม้อนั้นว่างจากสิ่งอื่น อันไม่มี แก่นสารสาระในความเป็นเรือนหรือหม้อนั้น เท่านั้น

^{๓๗} อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค ภาค ๒ หน้า ๒๗๔

๓. อายตนะ คือ พระนิพพาน

เป็นที่สถิตอยู่ของพระนิพพานธาตุของ
พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ที่ท่านนิพพานแล้วด้วย
อนุภาติเสสนิพพานธาตุ เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคเจ้า
จึงตรัสคำว่า “เต ยนเต อจฺจุตฺตํ ฐานํ ยตถ คนฺตวา
น โสจเร” แปลความว่า “พระนิพพานเป็นสถานที่ที่ไม่มี
การเปลี่ยนแปลงอีก พระอริยเจ้าพระอรหันต์ ผู้ไปถึง
พระนิพพานแล้วไม่ต้องเศร้าโศก” ดังพระพุทธดำรัส ว่า

อหีสกา เย มุนโย นิจฺจํ กาเยน สํวตา

เต ยนฺติ อจฺจุตฺตํ ฐานํ ยตถ คนฺตวา น โสจเร. ^{๓๘}

แปลความว่า

พระมุนีเหล่าใด ผู้ไม่เบียดเบียน
สํารวมแล้วด้วยกายเป็นนิตยํ พระมุนี
เหล่านั้น ย่อมไปสู่สถานที่อันไม่จติ
ซึ่งเป็นที่ไปแล้วไม่เศร้าโศก.

^{๓๘} พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย ธรรมบท
คาถา ข้อ ๒๗ หน้า ๔๕.

พระพุทธดำรัสนี้ พระพุทธโฆษาจารย์ ได้อรรถา
ธิบายไว้ในคัมภีร์ ธรรมปทัฏฐกถา ว่า

อจจุตฺตนิ สสฺสํ. ฐานนฺติ อกฺุปฺปฐฺฐานํ
ธฺวฐฺฐานํ. ยตฺถาติ ยสฺมี คนฺตฺวา น
โสจฺนติ น วิหณฺณนฺติ. ตํ นิพฺพานฐฺฐานํ
คจฺจนฺตฺติ อตฺถโก. ^{๓๙}

แปลความว่า

บทว่า อจจุตฺ คือ เทียง. บทว่า ฐานํ
ได้แก่ สถานที่อันไม่กำเริบ คือ สถานที่
อันยั่งยืน. บทว่า ยตฺถ เป็นต้น มีความว่า
พระมุนีทั้งหลายย่อมไปสู่ สถานที่ คือ
พระนิพพาน ซึ่งเป็นที่ (พระอเสขมุนี
ทั้งหลาย) ไปแล้ว ไม่เศร้าโศก คือ
ไม่เดือดร้อน.

สถานที่นั้นอยู่พ้นภพภูมิอันเป็นโลกียะทั้งสิ้น
จึงชื่อว่า “โลกุตตรภูมิ” ไม่มีโลกนี้โลกหน้า และทั้งไม่มี
พระจันทร์และพระอาทิตย์ทั้ง๒ในอายตนะ (คือพระนิพพาน)
นั้น

^{๓๙} คัมภีร์ธรรมปทัฏฐกถา อรรถกถาขุททกนิกาย ธรรมบทคาถา ภาค ๖

การเข้าถึง และรู้-เห็นอายตนะ (คือ พระนิพพาน)
นั้นได้ ด้วยอายตนะ (เครื่องเชื่อมต่อ) ที่ละเอียดเสมอกัน
ได้แก่ ญาณรัตนะของพระธรรมกายที่ละเอียด บริสุทธิ์
ผ่องใส ละอุปาทานในเบญจขันธ์ของกายโลกียะ
และปล่อยวางความยินดีในฉนาสมาบัติได้แม้เพียง
ชั่วคราเป็นวิกขัมภนวิมุตติ ขึ้นไป ถึงธรรมกายที่
บรรลุมรรค ผล นิพพาน (ธาตุ) แล้วเท่านั้นอายตนะอื่น
ได้แก่ จักขุวิญญาณ ของมนุษย์ ทิพย์ พรหม อรูปพรหม
ไม่อาจเข้าถึง และรู้-เห็น อายตนะ (คือ พระนิพพาน) นี้
ได้เลยพระพุทธองค์จึงได้ตรัสว่า

อธิคโต โข มายำ ธมโม
คมภีโร ทุทฺทโส ทุรฺนุโพโธ สนฺโต ปณฺโติ
อตกฺกาจโร นิบุโณ ปณฺทิตเวทนีโย.^{๔๐}

แปลความว่า

ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้แล
เป็นสภาพลึกซึ้ง เห็นได้ยาก ตรัสรู้
ตามได้ยาก เป็นธรรมสงบระงับ ประณีต
ไม่เป็นวิสัยที่ยังลงได้ด้วยตรรกะ
เป็นธรรมละเอียด อันบัณฑิตจะฟัง
รู้แจ้งได้.

^{๔๐} พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๔ วินยปิฎก มหาวรรค ข้อ ๗
หน้า ๘.

อายตนะ (คือ พระนิพพาน)
อันเป็นสถานที่ที่ไม่มีความทุกข์ (คือ
เป็นสุข) มีอยู่ ดังพระพุทธดำรัสว่า
อตฺถิ ภิกฺขเว ตทายตฺนํ ยตฺถ เนว
ปฐฺวี น อาโป น เตโช น วาโย น
อากาसानญายตฺนํ น วิญญฺณญายตฺนํ
น อากิณฺจญฺายตฺนํ น เนวสญฺญา
นาสญฺญายตฺนํ นาคํ โลโก น ปฺรโลโก
น อุโภ จนฺทิมสฺสุริยา., ตมฺหํ ภิกฺขเว
เนว อาคตฺติ วทามิ น คตฺติ น จิตฺติ น จุตฺติ
น อุปฺปตฺติ, อุปฺปติฏฺฐํ อุปฺปวตฺตํ
อนารมฺมณเมว ตํ เอเสว นโต ทุกฺขสฺส. ๔๑

แปลความว่า

ภิกษุทั้งหลาย อายตนะ (คือ
พระนิพพาน) นั้น มีอยู่ ดิน น้ำ ไฟ ลม
อากาसानัญายตนะ วิญญูณัญายตนะ
อากิณัจญายตนะ เนวสัณญานาสัณญาย
ตนะ โลคนี้ โลกหน้า พระจันทร์และ
พระอาทิตย์ทั้งสอง ย่อมไม่มีในอายตนะ

^{๔๑} พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย อุทาน
ข้อ ๑๕๘ หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

(นิพพาน) ไต, ภิกษุทั้งหลาย เราย่อม
ไม่กล่าวซึ่งอายตนะ (พระนิพพาน) นั้นว่า
เป็นการมา เป็นการไป เป็นการตั้งอยู่
เป็นการจุติ เป็นการอุมัตติ, อายตนะ
(พระนิพพาน) นั้น หาที่ตั้งอาศัยมิได้
มิได้เป็นไป หาอารมณ์มิได้ นี่แล เป็น
ที่สุดแห่งทุกข์.

คำว่า “อายตนะ” แปลความว่า “ที่สถิตอยู่”
(วาสฏฐาน) ดังปรากฏในคัมภีร์อิถานัปทปิปปกา ว่า

อายตณ คัพพ^{๔๒} เป็นไปในความหมาย คือ

(๑) ประเทศที่เกิด (สญชาติเทศ)

(๒) เหตุ (เหตุ)

(๓) ที่สถิตอยู่ (วาสฏฐาน)

(๔) บ่อเกิด (อากร)

(๕) ที่ประชุม (สโมสสรณฐาน)

(๖) ยังบทให้เต็ม (ปทปุรณ).

^{๔๒} พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒิน สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
วัดราชบพิธ, พระคัมภีร์อิถานัปทปิปปกา, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๒๖.

คำว่า “การไป” ในความหมายนี้ มิใช่กิริยา
การไปที่ปรากฏมีใน สังขาร/สังขตธรรม (ธรรมที่เป็นไป
ในภูมิทั้ง ๓ คือ กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ และ อรูปาวจรภูมิ
เพราะเป็นกิริยาการไปที่เกี่ยวเนื่องด้วยสังขาร/สังขตธรรม
เช่น การไปจากสถานที่หนึ่งสู่สถานที่หนึ่ง หรือการไป
ด้วยฤทธิ์ที่มีฌานสมาบัติเป็นบาทเป็นต้น) แต่เป็นการไป
ด้วยญาณรัตนะของพระธรรมกายของ พระอเสขมุนี
ทั้งหลายนั่นเอง.

อนึ่ง ตามพระพุทธดำรัสที่ยกมาแสดงไว้นี้
พระพุทธองค์ตรัส หมายถึง สถานที่สถิตอยู่ของ
พระนิพพานธาตุ อันเป็นอมตธรรมของพระอเสขมุนี คือ
ของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจก
พุทธเจ้า และของพระอรหันตสาวกของพระพุทธเจ้า
ซึ่งดับเบญจขันธ์แล้วเข้าปรีนิพพานด้วยอนุปาติเสส
นิพพานธาตุที่ทรงสภาวะพระนิพพาน นั่นเอง

๔. เรื่อง อาการตรัสรู้ ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสกะโพธิราชกุมาร
ในโพธิราชกุมารสูตร ราชวรรค มีความว่า ^{๔๓}

๔.๑ การบรรลุนาน ๔

ดูก่อนราชกุมาร ครั้นตถาคตบริโภคน้ำ
อาหารหยาบ ฟ้นกำลังคืนได้แล้ว ก็สังต์แล้ว
จากกาม สังต์แล้วจากอกุศลธรรม **ได้บรรลु
ปฐมฌาน**ที่มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติ และสุขอันเกิด
แต่วิเวกอยู่

ได้บรรลุทุติยฌานที่มีความผ่องใส
ในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก
ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุข
อันเกิดแต่สมาธิอยู่

มีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุข
ด้วยนามกาย (คือ จิตใจ) เพราะปีติสิ้นไป **ได้บรรลุ
ตติยฌาน**ที่พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า
‘ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มียุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข’
ดังนี้อยู่

^{๔๓} พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑๓ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
ข้อ ๕๐๕-๕๐๘ หน้า ๔๕๙-๔๖๑.

ได้บรรลุจุดตถุณานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข
มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขา เพราะละสุขละทุกข์ได้
และได้เพราะโสมนัสโทมนัสดับไปก่อนแล้วอยู่

๔.๒ การบรรลุวิชา ๓

ตถาคตนั่นเมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์
ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน
ควรแก่การงาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ได้
น้อมจิตไปเพื่อ**บุพเพนิวาสานุสติญาณ** ตถาคต
นั้นย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ
ระลึกชาติได้หนึ่งชาติบ้าง สองชาติบ้าง ... ตถาคต
นั้นย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมากพร้อมทั้ง
อาการพร้อมทั้งอุเทศด้วยประการฉะนี้
ดูก่อนราชกุมาร นี่เป็น**วิชาที่ ๑** ที่ตถาคต
ได้บรรลุแล้วในปฐมยามแห่งราตรี อวิชา
ถูกกำจัดแล้ว วิชาเกิดขึ้นแล้ว ความมืด
ถูกกำจัดแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว แก่ตถาคต
ผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีจิตมุ่งนิพพานอยู่

ตถาคตนั้นเมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์
ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน
ควรแก่การงาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้ได้ย่อมจิต
ไปเพื่อ**จุตูปปาตญาณ** ตถาคตนั้นเห็นหมู่สัตว์
ผู้กำลังจติ กำลังอุบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี
มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุ
อันบริสุทธิ์ล่องจักษุวิสัยของมนุษย์ ... ย่อมรู้ชัด
ซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมได้ด้วยประการ
ฉะนี้ ดูก่อนราชกุมาร นี่เป็น**วิชาที่ ๒** ที่
ตถาคตได้บรรลุแล้วในมัชฌิมยามแห่งราตรี
อวิชาถูกกำจัดแล้ว วิชาเกิดขึ้นแล้ว ความมืด
ถูกกำจัดแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว แก่ตถาคต
ผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีจิตมุ่งนิพพานอยู่

ตถาคตนั้นเมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์
ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน
ควรแก่การงาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้
ได้ย่อมจิตไปเพื่อ**อาสวักขญาณ** ได้รู้ชัด
ตามความเป็นจริงว่า ‘นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สุตถิ
นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เหล่านี้
อาสวะ นี้อาสวสมุทัย นี้อาสวนิโรธ นี้อาสวนิโรธ
คามินีปฏิปทา’ เมื่อตถาคตนั้นรู้เห็นอย่างนี้ จิตก็

หลุดพ้นแล้วแม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ
แม้จากอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มี
ญาณหยั่งรู้ว่าจิตหลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว
พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว
กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้อีก’ ดังนี้
ดูก่อนราชกุมาร นี่เป็นวิชาที่ ๓ ที่ตถาคต
ได้บรรลุแล้วในปัจฉิมยามแห่งราตรี อวิชชา
ถูกกำจัดแล้ว วิชาเกิดขึ้นแล้ว ความมืดถูกกำจัดแล้ว
แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว แก่ตถาคตผู้ไม่ประมาท
มีความเพียร มีจิตมุ่งนิพพานอยู่

๕. ตรัสสอนหลักวิธีปฏิบัติสมถวิปัสสนา เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ที่พอใจในความคลุกคลีกันเป็นหมู่ๆ,
ยินดีในความคลุกคลีกันเป็นหมู่ๆ, ตามประกอบความพอใจในความ
คลุกคลีกันเป็นหมู่ๆ, เป็นผู้พอใจในหมู่, ยินดีในหมู่, ตามประกอบ
ความพอใจในหมู่อยู่แล้วหนอ เธอนั้น จักเป็นผู้โดดเดี่ยวยินดียิ่ง
ในความสงัดเจิบนั้น ข้อนี้ ไม่เป็นฐานะที่มีได้.

เมื่อไม่เป็นผู้โดดเดี่ยวยินดียิ่งในความสงัดเจิบแล้ว จักถือ
เอานิมิตแห่งสมาธิจิตวิปัสสนาจิตได้นั้น ข้อนี้ ก็ไม่เป็นฐานะ
ที่มีได้.

เมื่อไม่ถือเอานิมิตแห่งสมาธิจิตวิปัสสนาจิตแล้ว จักยัง
สัมมาทิฐิแห่งวิปัสสนาให้บริบูรณ์นั้น ข้อนี้ ก็ไม่เป็นฐานะที่มีได้.

เมื่อไม่ถือเอาสัมมาทิฐิแห่งวิปัสสนาให้บริบูรณ์แล้ว
จักยังสัมมาสมาธิแห่งมรรคและผลให้บริบูรณ์นั้น ข้อนี้ ก็ไม่เป็น
ฐานะที่มีได้.

เมื่อไม่ถือเอาสัมมาสมาธิแห่งมรรคและผลให้บริบูรณ์แล้ว
จักละสังโยชน์ทั้งหลายนั้น ข้อนี้ ก็ไม่เป็นฐานะที่มีได้.

เมื่อไม่ละสังโยชน์ทั้งหลายแล้ว จักทำนิพพานให้แจ้งนั้น
ข้อนี้ ก็ไม่เป็นฐานะที่มีได้เลย.

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ที่ไม่พอใจในความคลุกคลีกันเป็น
หมู่ๆ, ไม่ยินดีในความคลุกคลีกันเป็นหมู่ๆ, ไม่ตามประกอบความ
พอใจในความคลุกคลีกันเป็นหมู่ๆ, ไม่เป็นผู้พอใจในหมู่, ไม่ยินดีในหมู่,
ไม่ตามประกอบความพอใจในหมู่อยู่แล้วหนอ เรอนั้น จักเป็นผู้
โดดเดี่ยวยินดียิ่งในความสงัดเจิบนั้น ข้อนี้ เป็นฐานะที่มีได้
เป็นได้.

เมื่อเป็นผู้โดดเดี่ยวยินดียิ่งในความสงัดเจิบแล้ว จักถือเอา
นิมิตแห่งสมาธิจิตวิปัสสนาจิตได้นั้น ข้อนี้ ก็เป็นฐานะที่มีได้เป็นได้.

เมื่อถือเอานิมิตแห่งสมาธิจิตวิปัสสนาจิตแล้ว จักยังสัมมา
ทิฐิแห่งวิปัสสนาให้บริบูรณ์นั้น ข้อนี้ ก็เป็นฐานะที่มีได้เป็นได้.

เมื่อถือเอาสัมมาทิฐิแห่งวิปัสสนาให้บริบูรณ์แล้ว
จักยังสัมมาสมาธิแห่งมรรคและผลให้บริบูรณ์นั้น ข้อนี้ ก็เป็นฐานะ
ที่มีได้เป็นได้.

เมื่อถือเอาสัมมาสมาธิแห่งมรรคและผลให้บริบูรณ์แล้ว
จักละสังโยชน์ทั้งหลายนั้น ข้อนี้ ก็เป็นฐานะที่มีได้เป็นได้.

เมื่อละสังโยชน์ทั้งหลายได้แล้ว จักทำนิพพานให้แจ้งได้นั้น
ข้อนี้ ก็เป็นฐานะที่มีได้เป็นได้แล.” ๔๔

๖. เรื่อง ปฏิปทาเพื่อความหลุดพ้น

อนึ่ง ท่านพระอานนท์ พระพุทธอุปัฏฐาก ได้แสดงปฏิปทา
เพื่อความหลุดพ้นด้วยสมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน และท่าน
พระสารีบุตร ได้อธิบายความไว้ ดังต่อไปนี้

๖. ก. เจริญวิปัสสนา โดยมีสมณะเป็นเบื้องต้น
ธรรมภาสิตว่า ๔๕

๔๔ พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๒ อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต
ข้อ ๓๓๙ หน้า ๔๗๒-๔๗๓. (คำแปลจากหนังสือขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์
ของกองตำราคณะธรรมทานไชยา พ.ศ. ๒๕๑๔, หน้า ๒๘๕-๒๘๖)

๔๕ พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐเล่มที่ ๒๑ อังคุตตรนิกายจตุกกนิบาต
ข้อ ๑๗๐ หน้า ๒๑๑-๒๑๒. และ เล่มที่ ๓๑ ขุททกนิกาย
ปฏีสัมภิตามรรค ข้อ ๕๓๔-๕๔๓ หน้า ๔๓๒-๔๔๘.

“อาวโสทั้งหลาย ภิกษุในศาสนานี้
ย่อมเจริญวิปัสสนาอันมีสมณะเป็น
เบื้องต้น. เมื่อภิกษุนั้นเจริญวิปัสสนา
อันมีสมณะเป็นเบื้องต้นอยู่ มรรคย่อมเกิด.
ภิกษุนั้น เจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้นอยู่
ย่อมละสังโยชนได้. อนุสัยย่อมสิ้นไป.”

**ท่านพระสารีบุตรได้อธิบาย
ความไว้ว่า**

**“ภิกษุเจริญวิปัสสนามีสมณะ
เป็นเบื้องต้นอย่างไร ?**

ความที่จิตมีอารมณ์เดียว
ไม่ฟุ้งซ่านด้วยสามารถแห่งเนกขัมมะ
เป็นสมาธิ วิปัสสนาด้วยอรรถว่าพิจารณา
เห็นธรรมที่เกิดขึ้นในสมาธินั้น โดยความ
เป็นสภาพไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์
โดยความเป็นอนัตตา ด้วยประการดังนี้
สมณะจึงมีก่อน วิปัสสนามีภายหลัง
เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า เจริญ
วิปัสสนามีสมณะเป็นเบื้องต้น...

ความที่จิตมีอารมณ์เดียว
ไม่ฟุ้งซ่านด้วยสามารถแห่งความไม่พยายาบาท
เป็นสมาธิ ความที่จิตมีอารมณ์เดียว
ไม่ฟุ้งซ่านด้วยสามารถแห่งอาโลกสัญญา
เป็นสมาธิ ... ความที่จิตมีอารมณ์เดียว
ไม่ฟุ้งซ่านด้วยสามารถแห่งความเป็น
ผู้พิจารณาเห็นความสละคืนหายใจออก
ด้วยสามารถแห่งความเป็นผู้พิจารณา
เห็นความสละคืนหายใจเข้า เป็นสมาธิ
วิปัสสนาด้วยอรรถว่าพิจารณาเห็นธรรม
ที่เกิดขึ้นในสมาธินั้น โดยความเป็นสภาพ
ไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็น
อนัตตา ด้วยประการดังนี้ สมณะจึงมีก่อน
วิปัสสนามีภายหลัง เพราะเหตุนี้ ท่านจึง
กล่าวว่า เจริญวิปัสสนามีสมณะเป็น
เบื้องต้น...

คำว่า มรรคยอมเกิด ความว่า มรรคยอมเกิดอย่างไร?

สัมมาทิฐิด้วยอรรถว่าเห็น
เป็นมรรคยอมเกิด สัมมาสังกัปปะด้วย
อรรถว่าดำริ เป็นมรรคยอมเกิด สัมมาวาจา
ด้วยอรรถว่า กำหนด เป็นมรรคยอมเกิด
สัมมากัมมันตะด้วยอรรถว่าเป็นสมุฏฐาน
เป็นมรรคยอมเกิด สัมมาอาชีวะด้วย
อรรถว่าปล่อยแผ้ว เป็นมรรคยอมเกิด
สัมมาวายามะด้วยอรรถว่าปรองใว้
เป็นมรรคยอมเกิด สัมมาสติด้วยอรรถว่า
ตั้งมั่น เป็นมรรคยอมเกิด สัมมาสมาธิ
ด้วยอรรถว่าไม่ฟุ้งซ่าน เป็นมรรคยอมเกิด
อย่างนี้

เมื่อภิกษุ เสพ เจริญ ทำให้มาก
ซึ่งมรรคนั้นอยู่ กล่าวคือ นึกถึงอยู่ รู้อยู่
พิจารณาอยู่ อธิษฐานจิตอยู่ น้อมจิต
ไปด้วยศรัทธา ปรองความเพียรไว้
ตั้งสติไว้มั่น ตั้งจิตไว้อยู่ ทราบชัด
ด้วยปัญญา รู้ยิ่งซึ่งธรรมที่ควรรู้อยู่
กำหนดรู้ซึ่งธรรมที่ควรกำหนดรู้ ละธรรม

ที่ควรละ เจริญธรรมที่ควรเจริญ ทำให้แจ้ง
ซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง ย่อมละสังโยชนได้
อนุสัยย่อมสิ้นไป”

๖. ข. เจริญวิปัสสนา โดยมีสมณะเป็นเบื้องต้น
ธรรมภาสิตว่า

“ภิกษุเจริญสมณะมีวิปัสสนา
เป็นเบื้องต้น เมื่อภิกษุนั้นเจริญสมณะ
มีวิปัสสนาเป็นเบื้องต้นอยู่ มรรคย่อม
เกิดขึ้น ภิกษุนั้น เสพ เจริญ ทำให้มาก
ซึ่งมรรคนั้น เมื่อภิกษุนั้น เสพ เจริญ
ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชนได้
อนุสัยย่อมสิ้นไป.”

ท่านพระสารีบุตรได้อธิบาย
ความไว้ว่า

“ภิกษุนั้นย่อมเจริญสมณะมี
วิปัสสนาเป็นเบื้องต้นอย่างไร?

วิปัสสนาด้วยอรรถว่าพิจารณา
เห็นโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยง โดยความ
เป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตา ความที่จิต
มีการปล่อยธรรมทั้งหลายที่เกิดในวิปัสสนา
นั้นเป็นอารมณ์ เพราะความที่จิตมีอารมณ์
เดียวไม่ฟุ้งซ่าน เป็นสมาธิ ด้วยประการดังนี้
วิปัสสนาจึงมีก่อน สมถะจึงมีภายหลัง
เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า เจริญสมถะ
มีวิปัสสนาเป็นเบื้องต้น.”

๖. ค. เจริญสมถะและวิปัสสนาคู่กัน ธรรม ภาสิตว่า

“ภิกษุเจริญสมถะและวิปัสสนา
คู่กันไป เมื่อภิกษุนั้นเจริญสมถะและ
วิปัสสนาคู่กันไป มรรคย่อมเกิด ภิกษุนั้น
เสพเจริญทำให้มากซึ่งมรรคนั้นเมื่อภิกษุนั้น
เสพ เจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้นอยู่
ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป.”

ท่านพระสารีบุตรได้อธิบายความไว้ว่า

“ภิกษุย่อมเจริญสมณะและวิปัสสนาคู่กันไป
อย่างไร?

ภิกษุย่อมเจริญสมณะและวิปัสสนาคู่กันไป
ด้วยอาการ ๑๖ คือ ด้วยความเป็นอารมณ์ ๑
ด้วยความเป็นโคจร ๑ ด้วยความละ ๑ ด้วยความ
สละ ๑ ด้วยความออก ๑ ด้วยความหลีกเลี่ยง ๑
ด้วยความเป็นธรรมละเอียดย ๑ ด้วยความเป็นธรรม
ประณีต ๑ ด้วยความหลุดพ้น ๑ ด้วยความไม่มี
อาสวะ ๑ ด้วยความเป็นเครื่องข้าม ๑ ด้วยความ
ไม่มีนิमित ๑ ด้วยความไม่มีที่ตั้ง ๑ ด้วยความ
ว่างเปล่า ๑ ด้วยความเป็นธรรมมีกิจเป็น
อันเดียวกัน ๑ ด้วยความไม่ล่วงเกินกันและกัน ๑
ด้วยความเป็นคู่ ๑ ...”

๖. ง. ธัมมทจฺจาวคคหิตมานัส

การเจริญภาวนาที่จิตใจของผู้ปฏิบัติถูกชักให้เขวด้วยธัมมทจฺจ
หรือ วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ ประการ แต่ครั้ง
ถึงคราวเหมาะที่จิตนั้นตั้งแน่วแน่สงบ
สนิทลงได้ ณ ภายใน เด่นชัดเป็นสมาธิ
มรรคก็เกิด (วิธีเอาผิดเป็นครู)

“ภิกษุผู้มีใจนี้ถึงโอภาสอันเป็น
ธรรมถูกอุทัจจะกั้นไว้ สมัยนั้น จิตย่อม
ตั้งมั่นสงบอยู่ภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น
ตั้งมั่นอยู่ มรรคย่อมเกิดแก่ภิกษุนั้น
ภิกษุนั้น เสพ เจริญ ทำให้มากซึ่ง
มรรคนั้น เมื่อภิกษุนั้น เสพ เจริญ ทำให้
มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชนได้
อนุสัยย่อมสิ้นไป.”

นตฺถิ ฌานํ อปญฺญสุสฺส

นตฺถิปญฺญา อฌายโต

ยมฺหิ ฌานญจปญฺญา จ

ส เว นิพฺพานสฺนตฺติเก. ^{๔๖}

ฌานย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีปัญญา
ปัญญาย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีฌาน ฌาน
และปัญญามีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้น อยู่ใกล้
นิพพาน.

สมาริ ภิกฺขเว ภาเวถ. สมาริโต

ยถาภูตํ ปชานาติ. ^{๔๗}

^{๔๖} พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕ ธรรมบทคาถา ภิกขุวรรค
ข้อ ๒๕ หน้า ๖๕.

^{๔๗} พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑๙ สังยุตตนิกาย มหาวาร
วรรค ข้อ ๑,๖๕๔ หน้า ๕๒๐.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย
จงยังสมาธิให้เกิด. คนผู้มีสมาธิ ย่อม
รู้ตามความเป็นจริง. (ว่านี่ ทุกขอริยสัจ นี้
ทุกขสมุทัยอริยสัจ นี้ ทุกขนิโรธอริยสัจ
และ นี้ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ
 ฯลฯ)

๗. ปาฐกถา เรื่อง กายสาม ^{๔๘}

ปาฐกถา เรื่อง กายสาม โดยพระเดชพระคุณ
พระพรหมมุนี (สวจเถร) วัดบวรนิเวศวิหาร

เรื่อง กายสาม ฯลฯ มีพระบาลีในมหา
สติปัฏฐานสูตรบทหนึ่งว่า “กาเย กายานุปสฺสี”
“พิจารณาเห็นกายในกาย” พระบาลีบทนี้
แม้แปลเป็นภาษาไทยแล้วก็ยังเข้าใจความยาก
มีผู้อธิบายกันเป็นหลายนัย ฝ่ายที่เป็นนักเรียน
(บาลี) อธิบายว่า “พิจารณากายอย่างหนึ่งในกาย
ทั้งหลาย” หมายความว่า ให้แยกกายที่รวมกัน
หลายๆ อย่าง ยกขึ้นพิจารณาทีละอย่างๆ เช่น
พิจารณาหมู่ขนอย่างหนึ่ง ผมอย่างหนึ่ง

^{๔๘} พระเดชพระคุณพระพรหมมุนี (สวจมหาเถร) วัดบวรนิเวศวิหาร :
มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๒๗ หน้า ๗-๘, หน้า ๒๕-๒๖ และหน้า ๓๕-
๓๖.

เล็บบ้างหนึ่ง เป็นต้น ส่วนนักรธรรม (ธรรมปฏิบัติ)
อธิบายและความหมายความไปอีกอย่างหนึ่ง
คือหมายความว่า ให้พิจารณากายธรรม
ในกายทิพย์ ให้พิจารณากายทิพย์ในกายมนุษย์
เป็นชั้นๆ กันออกมา หรือ ให้พิจารณากายมนุษย์
ในกายทิพย์ ให้พิจารณากายทิพย์ในกายธรรม
เป็นชั้นๆ กันเข้าไป กายมนุษย์อยู่ชั้นนอก
กายทิพย์อยู่ชั้นกลาง กายธรรมอยู่ชั้นใน จะว่า
ของใครผิดก็ว่ายาก น่าจะถูกด้วยกันทั้งสองฝ่าย
คือ ฝ่ายนักเรียน (บาลี) ก็แปลถูกด้วยแบบแผน
และไวยากรณ์ หรือข้อปฏิบัติในเบื้องต้น
ฝ่ายนักรธรรม หรือ นักปฏิบัติก็ถูกด้วยอาคต
สถาน มีที่มาเหมือนกัน และในทางปฏิบัติ
ชั้นกลาง และชั้นสูงก็มีได้ โดยอาคตสถาน
คือ ที่มา กายมนุษย์และกายทิพย์ มีที่มา เช่น
ในมหาสมยสูตรว่า

เย เกจิ พุทฺธํ สรณํ คตา เส

น เต คมิสฺสสนฺติ อปายญฺมี

ปหาย มานุสํ เทหํ

เทวกายํ ปริปุเรสฺสสนฺติ ฯ

แปลความว่า

“บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งถึงพระพุทธเจ้า
ว่าเป็น สรณะ บุคคลเหล่านั้น จักไม่ไปสู่อบายภูมิ
ละกายที่เป็นมนุษย์แล้ว จักยังเทวกายให้เต็มรอบ”
ดังนี้

พระคาถานี้เรียกกายมนุษย์ว่า “มานุสเทหะ”
ซึ่งแปลว่า “กายอันเป็นของมีอยู่แห่งมนุษย์”
เรียกว่า “เทวกาย” โดยความก็เหมือนกัน.

ธรรมกาย นั้น เช่น พระบาลีในอัครัญสูตร
แห่งสุตตันตปิฎก ปาฏิภวรรค ที่ฉนิกาย (หน้า ๙๒)
ว่า “ตถาคตสฺส เหติ วาเสฏฐา อธิวจันธม
กาโยอิติปิ พรหมกาโยอิติปิธมฺภูโตอิติปิพรหม
ภูโตอิติปิ” แปลว่า “ดูก่อนวาเสฏฐโคตรทั้งหลาย
คำว่า ธรรมกายก็ดีพรหมกายก็ดีธรรมภูตก็ดี
พรหมภูตก็ดีเป็นชื่อของตถาคต ดังนี้...”

ธรรมกาย คือ กายธรรมนี้เป็นชั้นละเอียด
เมื่อกล่าวด้วยเรื่องกายธรรม จำเป็นจะต้องอธิบาย
คำว่า “ธรรม” ในศัพท์นี้ให้เข้าใจก่อน ธรรม
หรือธาดุนั้น ตามพยัญชนะแปลว่า “ทรง” เมื่อเอา
คำว่า “ทรง” เป็นประมาณ ก็ได้ความตรงกันข้าม

ว่าสภาพที่ทรงเป็นธรรม สภาพ ที่ไม่ทรง
ก็ไม่เป็นธรรม คือ เป็นธรรมแม้ในสภาพ
ที่เป็นธรรม ซึ่งแปลว่า “ทรง” นั้น เมื่อเพ่ง
ตามอาการแล้ว ก็มีทรงอยู่ ๒ อย่าง คือ
ทรงอยู่อย่างนั้น ไม่แปรผันเปลี่ยนแปลง
เป็นอย่างอื่น ซึ่งเรียกว่า อสังขตธรรม
ธรรมที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง หรือ อมตธรรม
ธรรม ที่ไม่ตาย อย่างหนึ่ง ทรงอยู่ชั่วครู่ชั่วคราว
แล้วก็เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไป เช่น ร่างกาย
ของคนและสัตว์ หรือ สิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ชนิด
อย่างหนึ่ง อย่างหลังนี้ ท่านเรียกว่า สังขตธรรม
บ้าง สังขารธรรมบ้าง เพราะเป็นธรรมที่มีปัจจัย
ปรุงแต่งขึ้น เรียกว่า มตธรรม ธรรมที่ตาย
สลายไปบ้าง

คำว่า ธรรมกาย ในที่นี้เข้าใจว่า หมายถึง
เอา อสังขตธรรม หรืออมตธรรมที่เป็นส่วน
โลกุตตรธาตุ หรือ โลกุตตรธรรมไม่ใช่ โลกียธาตุ
หรือโลกียธรรม

ธรรมกาย ได้แก่ อะไร ธรรมที่เรียกว่า
ธรรมกาย นี้ เข้าใจว่าหมายเอา อสังขตธรรม
ทั้งที่เป็นวิราคะ^{๔๙} ทั้งที่เป็นสราคะ^{๕๐} ถ้าเป็น
วิราคธรรมก็เป็นธรรมกายที่บริสุทธิ์ ถ้ายัง
ไม่เป็นวิราคธรรม ก็ยังไม่เป็นธรรมกายที่บริสุทธิ์
แต่ธรรมกายที่มาในอัครคัมภีร์สูตร ซึ่งแสดงว่า
คำว่า ธรรมกาย กิติ พรหมกาย กิติ ธรรมภูต
กิติ พรหมภูต กิติ เป็นชื่อหรือเป็นคำร้องเรียกซึ่ง
“ตถาคต” นั้น มีปรากฏที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงแสดงไว้ในที่อื่นอีกหลายแห่ง เช่น ในอัครคิ
เวสสนวัจฉโคตรสูตร เป็นต้น เล่าว่า พระสัมมา
สัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่วัจฉโคตรปริพาชก
ปฏิสเตปัญจชั้นรว่า เขาบัญญัติตถาคตด้วยรูป
เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันใด รูป เวทนา
สัญญา สังขาร วิญญาณ อันนั้นตถาคตละเสียได้

^{๔๙} ธรรมกายที่บรรลुพระอรหัตตมรรคพระอรหัตตผลและพระนิพพานแล้ว.

^{๕๐} ได้แก่ ธรรมกายที่ยังไม่ได้บรรลุพระอรหัตตมรรค-ผล. [พระธรรมเทศนา
เรื่อง ธรรมนิยามสูตร โดยพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) เมื่อวันที่ ๓๑
มกราคม พ.ศ.๒๔๙๗,หนังสือชีวประวัติ ผลงาน และรวมพระธรรมเทศนา ๖๓
กัณฑ์ ของหลวงพ่อดาวพากน้ำ พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)
จัดพิมพ์โดยมูลนิธิพุทธภาวนาวิชาธรรมกาย พ.ศ.๒๕๒๘, หน้า ๑๓๐-๑๔๐]

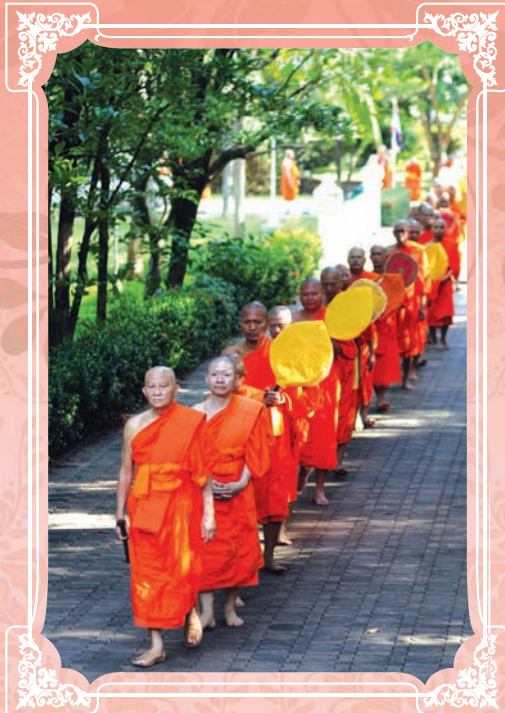
แล้ว ทำให้เหมือนตาลมีรากขาด มียอดด้วน
ไม่เจริญอีกแล้ว ดังนี้ นี่ก็ได้ความว่า ตถาคต
ไม่ใช่นาม ไม่ใช่รูป ไม่ใช่ขันธ ๕ ไม่ใช่อายตนะ ๖
ไม่ใช่ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ไม่ใช่
โลกียธาตุ ตถาคตนั้นเป็นธรรมซึ่งบางครั้ง
หรือบางแห่งก็เรียกว่า “เรา” เช่น ในวัฏกสิสูตร
ทรงแสดงแก่พระวัฏกสิว่า “ประโยชน์อันใด
ด้วยการมานั่งแลดูร่างกายซึ่งเป็นของเน่านี้
ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา
ผู้นั้นเห็นธรรม” ดังนี้ แต่คำว่า เราๆ นี่มีที่
ใช้หลายแห่ง เราแก่ เราเจ็บ เราตายก็มี เราเป็น
ผู้พลัดพรากจากนามรูป ที่แก่ ที่เจ็บ ที่ตาย ซึ่งเป็น
ของรักยิ่งนั้นก็มี เราเป็นผู้เป็นไปตามกรรมก็มี
อันมาในอภินิหารปัจจุเวกขณะ เราไม่แก่ ไม่เจ็บ
ไม่ตาย ก็มี เราที่แสดงไว้ในวัฏกสิสูตรนั้น ไม่ใช่
เรา ๓ ข้อ ข้างต้นในอภินิหารปัจจุเวกขณะนั้น
“เรา” ในพระสูตรนี้เป็นเรา “ตถาคต” เราใช้ใน
“ธรรมกาย” ที่บริสุทธิ์ ดังนี้

บทที่ ๕

สรุปศรัทธาในการศึกษาสัมมาปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔
ถึงธรรมกาย-ถึงพระนิพพานของพระพุทธเจ้า
ที่หลวงพ่อดาวพากน้ำพระมงคลเทพมุนี (สด จนทสโร)
ปฏิบัติได้เข้าถึง-ได้รู้-เห็นและได้เป็นดีแล้ว
นำมาสอนศิษยานุศิษย์

สรุปศรัทธาในการศึกษาสัมมาปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔
ถึงธรรมกาย—ถึงพระนิพพานของพระพุทธเจ้า
ที่หลวงพ่อดำปากน้ำพระมงคลเทพมณี (สด จนทสโร)
ปฏิบัติได้เข้าถึง—ได้รู้—เห็นและได้เป็นดีแล้ว
นำมาสอนศิษยานุศิษย์

จากการที่ได้เคยศึกษาหาข้อมูลจากตำรับตำรา—คู่มือ
การศึกษาสัมมาปฏิบัติตามแนวทางการศึกษาสัมมาปฏิบัติของ
สำนักปฏิบัติธรรมหลักๆ ในยุคนั้น คือ หลักและวิธีปฏิบัติภาวนา
(๑) สายยุบ—พองวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ราชวรมหาวิหาร
(๒) สาย “พุทโธ” โดย หลวงปู่ (พระอาจารย์) มั่น ฐิตฺตฺโต และ
(๓) สาย “อานาปานสติ” โดย หลวงพ่อ “พุทธทาส” สอนโมกข์
ไชยาก็เห็นดีด้วยกันทั้งนั้น แต่ก็มาติดใจในหลักและวิธีการศึกษา
สัมมาปฏิบัติสาย “สัมมาอะระหัง” เพราะตรงตามหลักไตรสิกขา
คือ ศีล—สมาธิ—ปัญญา อันให้เจริญถึงอริศีล—อริจิต—อริปัญญา

และให้ถึงปฐมมรรค มรรคจิต มรรคปัญญา อันมีรายละเอียด
อยู่ในพระอริยมรรคมีองค์ ๘ มีอานุภาพให้ปฏิบัติได้ถึงธรรมกาย
ถึง พระนิพพานของพระพุทธเจ้า และมีผลให้เจริญทั้งสมณะ
และวิปัสสนาปัญญา ถึง โลกุตตรปัญญา ให้เห็นแจ้งแทงตลอด
ในสามัญญลักษณะของสังขารธรรมทั้งปวงและให้เห็นแจ้ง
แทงตลอดในพระอริยสัจ ๔ ด้วยการที่ได้ทั้งรู้ทั้งเห็นสภาวธรรม
และพระอริยสัจธรรมตามความเป็นจริง ได้ชัดเจน-แจ่มแจ้ง
ด้วยทิพยจักขุ และญาณรัตนะของพระธรรมกาย ซึ่งเป็น
กายธรรมที่พ้นโลก อันประดับด้วยอภิปัญญา และวิชา
ที่ผู้ศึกษาสมาธิปฏิบัติได้เข้าถึง ได้รู้-ได้เห็นและได้เป็น
ธรรมกายที่สุตละเอียด ขำระธาตุธรรม และญาณรัตนะ
ของพระธรรมกายให้บริสุทธิ์ ได้เข้าถึงอายตนะ คือ พระนิพพาน
ตามรอยบาทพระพุทธองค์ ได้จริง ให้สามารถบรรลุคุณธรรม
ตามรอยบาทพระพุทธองค์ ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้
ตามคักกะแห่งบุญ-บารมี-อุปบารมี-ปรมัตถบารมีที่แต่ละท่าน
ได้สั่งสมอบรมมาแต่อดีตชาติมานับภพ-นับชาติไม่ถ้วน นั้นแล.

ข้าพเจ้าเองนั้น ในระยะแรกๆ ก็ยังไม่สามารถจะรู้-
เห็น-ถึง(เป็น)ธรรมกาย เหมือนคุณครูอาจารย์ และเพื่อน
สหธรรมิกที่ปฏิบัติได้ผลเร็ว ก็ค่อยๆ พัฒนาการศึกษาสมาปฏิบัติ
ไปได้ทีละน้อย-อย่างช้าๆ แล้วก็ค่อยๆ มาพัฒนาเป็น “วิชา”
ด้วยญาณรตนะอย่างอ่อนๆ เมื่อได้พบและได้กราบ เป็น “ศิษย์”
ของพระเดชพระคุณ พระราชพรหมเถร (วีระ คณุตตโม)
รองเจ้าอาวาส และอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนา วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ
กรุงเทพมหานคร ที่ท่านได้เมตตาแก่ข้าพเจ้าอย่างยิ่ง ด้วยทั้งให้
คำแนะนำสอนวิธีปฏิบัติ และได้มอบตำราที่ “หลวงพ่พระครูชัว”
(ญาติผู้ใหญ่ของหลวงพ่วัดปากน้ำฯ) ผู้ปฏิบัติได้ถึงธรรมกาย
และปรารณาพุทธภูมิ ได้บันทึกวิชาที่หลวงพ่ฯ ท่านสั่งให้ทำ
(เจริญวิชา) และสอนวิชาให้แก่ข้าพเจ้าโดยไม่ปิดบัง และ
ประการสำคัญที่สุด คือ นอกจากจะได้ข้อมูลจากคุณครูอาจารย์
และยังได้ข้อมูลจากลูกๆ ผู้ปฏิบัติได้ถึงธรรมกาย และเจริญวิชา
ได้พอสมควรแก่ภูมิธรรม เป็นข้อมูลที่สำคัญยิ่ง เมื่อปฏิบัติได้ถึง
ธรรมกายที่สุดละเอียด - ถึงอายตตนิพพาน และได้ทั้งรู้-เห็นอดีต/
ปัจจุบัน ฯลฯ ได้ดีพอสมควร อย่างถูกต้องตรงตามหลักวิชา
มาประมวลเป็นวิทยาความรู้เป็น สุตมยปัญญา-จินตามยปัญญา
และให้เจริญเป็น “ภาวนามยปัญญา” ให้เกิดศรัทธา-วิริยะ-
สติ-สมาธิ และปัญญา ยิ่งๆ ขึ้นมาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน
ด้วยพื้นฐานการศึกษา ระเบียบวิธีการวิจัย-ประเมินผล ทั้งด้วย
วิธีการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research)

และด้วยการพิสูจน์ทดลองปฏิบัติ (Experimental Research) ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยหลักการศึกษาวิจัย และประเมินผลตามทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) นั้นเอง. จึงได้ผลสรุปว่า

“การศึกษาสัมมาปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ คือ ‘มีสติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม’ คือ นิรอรณ ๕ ด้วยการเจริญภาวนาสมาธิ โดยอาศัยอาโลกกสิณ และพุทธานุสติ ประกอบด้วยทั้งอานาปานสติ และมีศีลเป็นบาทฐาน นำไปสู่การเจริญวิปัสสนาภาวนาให้เห็นแจ้งในสภาวธรรม ได้แก่ สภาวะของขั้น ๕ อายุตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ และปฏิจ-สมุพบาทธรรม ๑๒ ให้เห็นแจ้ง-รู้แจ้ง ทั้งในสภาวธรรม และอริยสัจธรรมตามธรรมชาติที่เป็นจริง ด้วยการปฏิบัติรวบยอดทางจิต-เจริญจิตตภาวนา (ทั้งสมณะ-วิปัสสนา) อบรมใจให้หยุดในหยุดกลางของหยุด ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม (ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗) จนสงบนิ่งเป็นสมาธิแนบแน่นมั่นคงเพื่อละกิเลสนิรอรณ (ถีนมิทระ-วิจิกิจฉา-พยาบาทะ-อุทธัจจ-กุกกุกจะ และกามฉันทะ) เครื่องกั้นปัญญา“เป็นการข่มกิเลส (อกุสลา ธมมา) ในระดับกลางๆ ให้จิตใจผ่องใส” เมื่อใจผ่องใสย่อมปรากฏคุณธรรม (กุสลา ธมมา) ที่เราได้เคยสั่งสมอบรมมาเป็นการมีสติพิจารณาเห็นธรรมในธรรมเต็มรูปแบบ คือเมื่อจิตใจผ่องใสจากกิเลสนิรอรณเครื่องกั้นปัญญาอกุศลธรรม (อกุสลา ธมมา) ทั้งในระดับหยาบ อันมีอภิขมา พยาบาท มิจฉาทิณฐิ

ย่อมถูกข่มให้ระงับลง พร้อมทั้งกิเลสระดับกลาง คือ กิเลสนิวรณ์ เครื่องกั้นปัญญา ก็ย่อมถูกข่มให้ระงับไป แม้ชั่วคราวด้วยใจหยุด ใจนิ่งเป็นสมาธิแนบแน่นมั่นคงขึ้นเป็นสำคัญ ก็เป็นทางปฏิบัติให้ถึง “สีลวิสุทธิ” เป็นศีลบริสุทธิ์ในพระกัมมัฏฐาน เพราะเจตนา ความคิดอ่านทางจิตใจบริสุทธิ์ผ่องใส เป็นแต่บุญกุศล (กุสลา ธมมา) จึงเป็นที่ตั้ง-ที่เจริญ “จิตตวิสุทธิ” ความหมดจดแห่งจิต – นำไปสู่ “ทวิวิสุทธิ” ความหมดจดแห่งความเห็นเมื่อเจริญ วิปัสสนา-พิจารณาสภาวะธรรม (สังขารทั้งปวง) ให้เห็นแจ้ง ตามความเป็นจริง และนำไปสู่วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ แม้ในระดับโลกียธรรมในเบื้องต้น ยังเป็น “สมมติ” อยู่ ก็ตาม-เป็นผลให้เข้าถึงภายในกาย เวทนาในเวทนา และจิตในจิต ธรรมในธรรม ณ ภายใน-เป็นคุณธรรม ณ ภายใน ระดับมนุษยธรรม แล้วผู้ปฏิบัติก็ไม่หลงติดสุขอยู่เพียงนั้น

อาศัยภายในภายในระดับมนุษยธรรม เจริญภาวนา ต่อไปได้ถึงภายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม ที่บริสุทธิ์ผ่องใส และละเอียดยิ่งขึ้นไป ถึงภายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรมในระดับ “เทวธรรม” – “พรหมธรรม” – “อรูปพรหมธรรม” เป็นลำดับ ก็ยังเจริญภาวนาหยุดในหยุดกลาง ของหยุดให้จิตใจของภายในกายที่เจริญภาวนาอยู่ผ่องใสยิ่งขึ้นๆ เข้าถึงคุณธรรมที่บริสุทธิ์ยิ่งๆ ขึ้นไป ถึงปรากฏเป็น “ธรรมกาย” เกตุดอกบัวตูมใสแจ่มปรากฏขึ้นมาเป็นธรรมที่ประชุมคุณธรรม ในระดับโลกุตตรธรรม คือ “พุทธธรรม”

เมื่อเจริญภาวนาเป็นธรรมกายที่ละเอียดๆ ต่อไปจน
สุดละเอียด จนญาณรัตนะของพระธรรมกายปล่อยวาง
อุปาทานในเบญจขันธ์ของกายในภพ ๓ และ ปล่อยความยินดี
ในฌานสมาบัติได้แม้ชั่วคราพล่อยขาดหมดพร้อมกันธรรมกาย
ที่หยาบจะตกศูนย์ ว่างหายไปญาณรัตนะของธรรมกาย
ที่ละเอียด และใสบริสุทธิ์ (เป็นวิชฌมณวิมุตติ) ก็จะปรากฏ
ในอายตนิพพานได้รู้เห็นธรรมกายตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า-
พระปัจเจกพุทธเจ้า-พระอรหันตสาวก ของผู้ดับขันธปรินิพพาน
ด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ประทับโดยสงบตลอดกันหมด
อยู่ในอายตนิพพานนั่นเองตามที่พระพุทธองค์ได้แสดงไว้ใน
อนัตตลักขณสูตร และพระนิพพานสูตร ที่ได้อาราธนามาแสดง
ไว้ในบทก่อนนั้นแล

ข้าพเจ้าจึงได้มีศรัทธาในการศึกษาสัมมาปฏิบัติตามแนว
สติปัฏฐาน ๔ ถึงธรรมกาย และพระนิพพานของพระพุทธเจ้า
เป็นอย่างยิ่ง แล้วจึงได้วางแผนชีวิตก่อนบวช ๑๐ ปี เพื่อมา
บรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เมื่อวันที่
๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ ณ พัทธสีมา วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ
กรุงเทพมหานคร โดยมี เจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์
(ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร ป.ธ.๙) กรรมการมหาเถรสมาคม และ
เจ้าคณะใหญ่หนกลาง อธิบดีสงฆ์วัดสามพระยา กรุงเทพฯ ในครั้งนั้น
เป็นสมเด็จพระอุปัชฌาย์ และมีเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธมาจารย์

(เกี่ยว อุปเสนมหาเถร ป.ธ.๙) (ในสมัยที่ดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ พระพรหมคุณาภรณ์) กรรมการมหาเถรสมาคม และอธิบดีสงฆ์วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺณมหาเถร ป.ธ.๙) ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชองค์ปัจจุบัน อธิบดีสงฆ์วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ เมื่อคราวดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ พระธรรมธีรราชมหามุนี เป็นพระอนุสาวนาจารย์ โดยมีพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรชายา (พระอิสริยยศในครั้งนั้น) เป็นองค์อุปฐานายิกา เสด็จพร้อมกับพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ฯลฯ ในพิธีอุปสมบทในครั้งนั้นด้วย

ทั้งฝ่ายปริยัติ ได้ตั้งใจศึกษาสัมมาปฏิบัติอยู่ใกล้ชิด คุณครู-อาจารย์ทั้งฝ่ายปริยัติ ได้แก่ พระเดชพระคุณ พระวิสุทฺธิวงศาจารย์ (ในสมัยที่ดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ พระเมธีวราภรณ์ รองเจ้าอาวาส และอาจารย์ใหญ่ฝ่ายพระปริยัติธรรมในครั้งนั้น) และทั้งฝ่ายปฏิบัติ (พระเดชพระคุณพระราชพรหมเถร รองเจ้าอาวาส และอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ปัจจุบัน มรณภาพแล้ว) มาตลอด และได้ศึกษาภาษาบาลีจบชั้นประโยค ป.ธ.๓ และนักธรรมชั้นเอก จึงได้มาดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ตลอดมาตราบเท่าทุกวันนี้.

เมื่อได้มารับหน้าที่ปกครองบริหารกิจการคณะสงฆ์ ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔ แล้ว ก็ได้ศึกษาบาลีต่อที่วัดหลวงพ่อดฯ อีก ๓ ปี ก็สำเร็จการศึกษาบาลีชั้นประโยค ป.ธ.๖ เนื่องด้วยติดภารกิจมาก จึงหยุดการเรียนไว้เพียงเท่านี้ และได้มีโอกาสศึกษาหาข้อมูลในการศึกษาสัมมาปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ถึงธรรมกายและพระนิพพานของพระพุทธเจ้าให้ได้ชัดเจน แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น เพื่อให้การศึกษาบรมพระภิกษุสามเณร และญาติโยม ให้ได้ทราบความจริงนี้ ได้ชัดเจน-แจ่มแจ้งขึ้น ดังที่ได้กล่าวมานี้แล้ว

[โปรดดู คู่มือการปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน (เบื้องต้น)
โดยพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)
วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร]

ผู้มีปัญญาจึงไม่ประมาทหลงมัวเมา
ในโลกธรรม และแม้ในวิชาความรู้
เร่งชวนชวายเป็นอริศีลสิกขา
อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา
เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง จึงจะพ้นจาก
ภัยในวัฏฏะได้ ไม่เสียทีที่ได้เกิดมา
พบพระพุทธศาสนา

โดย พระเทพญาณมงคล